

Nr 9

Konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet har på därom hos vederbörande gjord framställning blivit överlämnade de under tiden från och med den 10 januari 1962 till och med den 9 januari 1963 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementsärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

justitieärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 28 december 1962;

utrikesdepartementsärenden från och med 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

försvarsärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

socialärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

kommunikationsärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

finansärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

ecklesiastikärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

jordbruksärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

handelsärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

inrikesärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963;

civilärenden från och med den 12 januari 1962 till och med den 3 januari 1963.

A

Vid den granskning av ovan omförmälda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift av utskottet företagits, har utskottet ej funnit anledning att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

B

Utskottet har vidare vid granskningen beslutat att ej framställa någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet.

C

a)

Vid granskningen har utskottet uppmärksammat följande förhållanden av beskaffenhet att föranleda nedanstående tillkännagivanden av utskottet utan återopande av § 107 regeringsformen.

I

Utskottet har vid årets dechargearbete gjort viss undersökning angående handläggningen av ärenden, föranledda av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. Efter den företagna undersökningen får utskottet uttala, att undersökningen ej givit utskottet anledning till erinran mot ledamot av statsrådet, vilket utskottet får för riksdagen
tillkännagiva.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Olsén, Erik Olsson, Kronstrand, Isacson, Dahl och Svanström*; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Alemyr*.

* Ej närvarande vid justeringen.

II

Enligt 1894 års lag angående tiden för allmänna författningars trädande i kraft skall i Svensk författningssamling införd lag eller annan allmän författning, i vilken icke blivit utsatt viss tid, varifrån den kommer att gälla, eller av vars lydelse icke framgår, att den genast efter utfärdandet länder till efter rättelse, träda i kraft fyra veckor efter den dag, då lagen eller författningen, enligt därå meddelad uppgift, utkommit från trycket. Vidare innehåller 4 § kungörelsen den 4 januari 1928 angående Svensk författningssamling en bestämmelse om att författning bör, där ej särskilda omständigheter till annat föranleder, från trycket utkomma å sådan tid, att den kan vara vederbörande myndigheter till handa, innan författningen träder i kraft.

Resultatet av en av konstitutionsutskottet vid 1940 års lagtima riksdag företagen granskning av de under år 1939 i Svensk författningssamling införda författningarna föranledde utskottet att i sitt dechargememorial (nr 17) understryka önskvärdheten av att, där ej synnerliga skäl till annat föranledde, författningarna vederbörligen kungjordes i god tid före ikraftträdandet.

Därefter har utskottet upprepade gånger efter liknande undersökningar framhållit, att de principer, som ligger till grund för bestämmelserna i 1894 års lag och 1928 års kungörelse, icke tillbörligen iakttagits under den tid granskningen vid varje tillfälle avsett.

Utskottet har i sitt dechargememorial år 1959 redovisat en av utskottet utförd granskning av de i Svensk författningssamling införda författningar, vilka enligt uttrycklig bestämmelse trädde i kraft eller skulle lända till efterrättelse från och med den 1 juli 1958. Antalet sådana författningar var 176. Av dessa hade 22 utkommit från trycket efter den 1 juli och ytterligare 25 utsänts till myndigheterna efter samma datum. Enligt vad utskottet inhämtat hade anledningen till förseningarna väsentligen varit dels det extra arbete som inom departementen föranletts av riksdagsupplösningen våren 1958 och det därpå följande inkallandet av 1958 års senare riksdag, dels ock brist på personal, kompetent att utarbeta vederbörliga författningar. Med hänsyn härtill avslag utskottet nämnda år ett inom utskottet framställt yrkande om anmälan utan återopande av § 107 regeringsformen.

Vid årets dechargearbete har utskottet ånyo undersökt huruvida under granskningsåret i Svensk författningssamling utfärdade författningar utkommit i tid före det datum de skolat träda i kraft. Resultatet av granskningen redovisas i det följande.

Under år 1962 har utkommit 709 författningar. Av dessa har 41 trätt i kraft före publicerandet. Det övervägande antalet av sistnämnda författningar har utgjorts av avlönings- och skolförfattningar, för vilka en anledning till förseningen torde ha varit att riksdagsbehandlingen av frågorna förskjutits mer än vad som kunnat förutses. Till jämförelse bör också nämnas att 159 författningar utkommit från trycket fyra veckor eller mer före publiceringen.

Enligt utskottets mening utvisar resultatet av den sålunda gjorda undersökningen en viss förbättring jämfört med resultatet av undersökningen år 1959. Med hänsyn härtill och då ovannämnda förskjutning av riksdagsbehandlingen i stor utsträckning synes ha varit anledning till förseningarna, föranleder granskningen ej annat uttalande från utskottets sida än att utskottet ånyo vill understryka betydelsen av att författning utkommer från trycket å sådan tid, att författningen kommer vederbörande myndigheter till handa innan den träder i kraft.

Vad sålunda framkommit och utskottets uppfattning därom har utskottet velat för riksdagen

lillkännagiva.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Kronstrand, Dahl, fröken Stenberg* och herr Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Andersson i Storfors*.

* Ej närvarande vid justeringen.

b)

Härjämte har yrkanden om tillkännagivanden utan återopande av § 107 regeringsformen, vilka avslagits av utskottet, förekommit i sju grupper av ärenden, som utskottet här nedan för riksdagen redovisar jämte däri inom utskottet förekommande skiljaktiga meningar.

I

(Protokoll över utrikesdepartements- och handelsärenden)

Enligt 12 § regeringsformen skall handelsavtal med främmande makter, därest de är av större vikt, framläggas för riksdagen till godkännande; skulle i något fall rikets intresse kräva, att sådan överenskommelse avslutas utan riksdagens godkännande måste i allt fall utrikesnämnden eller utrikesutskottet erhålla tillfälle att yttra sig, innan överenskommelsen ingås. I 54 § regeringsformen stadgas vidare, att rådplägning skall ske mellan Konungen och utrikesnämnden i alla utrikesärenden av större vikt före avgörandet. Stadgandet avser alla ärenden, som rör rikets förhållanden till främmande makt, i motsats till § 12, som endast avser ingående av överenskommelser med dylika makter.

Tillämpningen av bestämmelserna rörande samverkan i utrikesfrågor mellan regeringen å ena sidan samt riksdagen eller eventuellt utrikesnämnden eller utrikesutskottet å andra sidan har vid flera tillfällen uppmärksammats inom konstitutionsutskottet.

Åren 1930 och 1934 anmärkte konstitutionsutskottet på förekommen anledning mot att utrikesnämnden hörts på ett alltför sent stadium vid utrikesfrågors handläggning. Vid förstnämnda tillfälle uttalade utskottet (mem. nr 26 s. 29) att nämnden borde höras redan innan de grundläggande besluten rörande regeringens ställningstagande till en viktig utrikespolitisk fråga fattades och icke först sedan regeringen faktiskt, om än ej formellt, bundit sig vid en viss ståndpunkt. Eljest bleve nämnden lätt ställd inför ett fullbordat faktum och ett verkligt fruktbarande samråd mellan regering och nämnd kunde svårligen äga rum. År 1934 framhöll utskottet (mem. nr 11 s. 4), att det borde vara en regering angeläget, att, då tvekan

ypades, om ett utrikesärende vore av den »större vikt», att utrikesnämnden skulle höras, hellre höra nämnden än underlåta att sammankalla den. Ett ärendes ömtåliga beskaffenhet finge icke utgöra anledning till dess hemlighållande för nämnden. Syftet med nämnden skulle eljest förfelas.

Under andra världskriget bereddes riksdagen, såsom framgår av den år 1950 framlagda utredningen angående de handelspolitiska arbetsformerna m. m. del II (SOU 1950: 9), praktiskt taget icke tillfälle att medverka vid utformningen av handelspolitiken. Vid 1946 års riksdag förklarade emellertid dåvarande chefen för handelsdepartementet, statsrådet Myrdal, att i fortsättningen både större och mindre handelsavtal skulle framläggas för riksdagen, oavsett om regeringsformen krävde det eller ej (AK 21: 46 ff, FK 40: 20 ff). Utrikesminister Undén uttalade vid samma riksdag, att man i detta hänseende borde söka återgå till den praxis som rådde före kriget (FK 23: 134 ff) samt, vid ett senare tillfälle, att avtalen skulle framläggas i största möjliga utsträckning (AK 41: 52—53).

År 1947 anförde konstitutionsutskottet i utlåtande (nr 25) i anledning av väckta motioner om intensifiering av utrikesnämndens verksamhet och behandlingen i riksdagen av handelspolitiska frågor, att det enligt utskottets mening framstod som en angelägenhet av vikt, att nära samverkan förefanns mellan regering och riksdag i utrikesärenden. Utskottet förmenade, att gällande bestämmelser och praxis i fråga om utrikesnämnden i detta avseende icke vore fullt tillfredsställande.

Ytterligare må nämnas, att enskilda ledamöter eller grupper av ledamöter inom konstitutionsutskottet vid skilda tillfällen i dechargememorialet reservationsvis framfört kritik mot tillämpningen av bestämmelserna i 12 § regeringsformen. (Se utskottets memorial 1944 nr 24, 1945 nr 16, 1947 nr 16 och 1950 nr 17.)

Under år 1947 infördes såsom en överbyggnad till systemet med kontingentavtal en ny typ av överenskommelse, det s. k. ramavtalet (SOU 1950: 9 s. 11). Ändringen innebar en delvis ny avtalsteknik enligt vilken de allmänna reglerna för det ifrågavarande handelsutbytet fastslogs i en överenskommelse, avsedd att gälla under en följd av år, s. k. ramavtal, medan övriga bestämmelser ävensom varulistor fastställdes i kortfristiga — vanligtvis ettåriga — överenskommelser, benämnda kontingentavtal.

Denna nya ordning accepterades år 1948 av riksdagen då denna godkände ett av utrikesutskottet — dit propositioner och motioner angående handelsavtal alltsedan år 1946 genomgående hänvisats — avgivet utlåtande (nr 6) i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Nederländerna träffad handelsöverenskommelse. I utlåtandet framhölls, att den ifrågavarande handelsöverenskommelsens karaktär av ramavtal för icke endast innevarande års, utan eventuellt jämväl kommande års svensk-nederländska varuutbyte innebar, att så länge denna överenskommelse förblev i kraft erfordrades icke riksdagens godkännande av varuutbytets sammansättning för framtida årsperioder. I utlåtandet anfördes bl. a. följande:

I motsats till vad som var fallet med 1946 års svensk-nederländska handelsöverenskommelse, innehåller den nu föreliggande överenskommelsen icke några varulistor. Sådana avses i stället i fortsättningen uppgöras — och ha för övrigt vid ärendets föredragning uppgjorts för år 1948 — av en av de båda regeringarna utsedd, blandad kommission. Överenskommelsen har sålunda karaktären av ramavtal för icke endast innevarande års, utan eventuellt jämväl kommande års svensk-nederländska varuutbyte. Detta innebär, att, så länge handelsöverenskommelsen förblir i kraft, riksdagens godkännande av varuutbytets sammansättning för framtida årsperioder icke erfordras. Det svensk-nederländska handelsavtalet representerar alltså en annan avtalstyp än den för närvarande mera allmänt gängse.

Under ärendets föredragning har utskottet erfarit, att Kungl. Maj:t avser att för utskottet respektive utrikesnämnden framlägga redogörelser rörande innehållet i de varulistor, som framdeles, inom ramen för den föreliggande överenskommelsen, komma i fråga. Utskottet har vidare erfarit, att, därest mera väsentlig förändring i det svensk-nederländska varuutbytets struktur skulle följa av kommande förhandlingar om varulistor, sådan ändring av varuutbytets allmänna sammansättning avses bli förelagd riksdagen.

De principer angående riksdagens prövning av handelsavtalen, vilka utformats i det refererade utlåtandet, har alltsedan dess tillämpats i fråga om varuutbytet med åtskilliga länder. Redogörelser av i utlåtandet avsedd art har delgivits utrikesutskottets och utrikesnämndens ledamöter genom utrikesdepartementets översikter »Meddelanden angående vissa utrikesärenden». Även muntliga informationer rörande handelspolitiken torde tid efter annan ha lämnats. Däremot har en minskning skett av det antal överenskommelser av handelspolitisk natur, som förelagts riksdagen. Medan år 1948 sammanlagt 17 handelsavtal underställdes denna för godkännande, har motsvarande siffror för åren därefter rört sig mellan 0 och 4.

Vid 1959 års dechargegranskning företog konstitutionsutskottet en undersökning av de under granskningstiden ingångna handelsavtalen. Med anledning därav anförde utskottet (mem. nr 17 s. 9) att enligt vad den företagna undersökningen utvisade innebar de flesta av de ifrågavarande handelsöverenskommelserna i stort sett endast en förlängning av gällande varuutbytesuppgörelser samt att i allt fall ingen väsentlig förändring i varuutbytets struktur ägt rum genom något av avtalen. Utskottet fann att intet av avtalen — med undantag av ett, som vederbörligen underställts riksdagen — hade varit av den beskaffenhet, att föreskrifterna i 12 § regeringsformen om samverkan mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor kunde anses ha blivit åsidosatta och avlog därför inom utskottet framställt yrkande om anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen.

Utskottet har i år, i enahanda syfte som år 1959, undersökt de under nu ifrågavarande granskningstid ingångna handelsöverenskommelserna. Dessa avtal, till antalet 14, har enligt vad utredningen visat icke underställts riksdagen eller varit föremål för rådplägning i utrikesnämnden. De flesta av de ifrågavarande avtalen innebär endast förlängning av gällande varuut-

bytesuppgörelser och intet av dem har befunnits medföra någon väsentlig förändring i varuutbytets struktur.

Ehuru utskottet anser en nära samverkan böra äga rum mellan regeringen och riksdagen eller dennas organ i utrikespolitiska frågor, får utskottet som sin mening uttala, att intet av de nu ifrågakvarande handelsavtalen varit av sådan beskaffenhet, att regeringsformens föreskrifter om en sådan samverkan kan anses ha blivit åsidosatta.

Utskottet har därför avslagit ett inom utskottet framställt yrkande om tillkännagivande utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Kronstrand, Dahl, fröken Stenberg* och herr Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar och Braconier.

* Ej närvarande vid justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har herr Braconier med instämmande av fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Kronstrand, fröken Stenberg samt herrar von Friesen, Magnusson i Tumhult och Hammar anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Enligt 12 — — — (= utskottsmajoriteten s. 4—6) — — — § regeringsformen.

Tillämpningen av bestämmelserna rörande samverkan i utrikesfrågor mellan regeringen å ena sidan samt riksdagen eller eventuellt utrikesnämnden eller utrikesutskottet å andra sidan har, såsom av redogörelsen ovan framgår vid flera tillfällen uppmärksamrats inom konstitutionsutskottet. Utöver vad där upptagits må här ytterligare nämnas följande.

År 1944 uttalades av fem ledamöter i ett särskilt yttrande till utskottets dechargememorial (nr 24), att »den nära kontakt i utrikespolitiska frågor mellan regeringen å ena sidan samt riksdagen och dess förtroendemän i utrikesnämnden å andra sidan, som grundlagen förutsätter och som i nuvarande brydsamma tidsläge är mera nödvändig än någonsin», ej upprätthållits på ett tillfredsställande sätt. I en reservationsanmärkning av fyra medlemmar år 1945 (mem. nr 16) framhölls, att kontakten mellan regering och riksdag i utrikespolitiska frågor under granskningsåret varit »lika bristfällig som föregående år».

Vid 1947 års riksdag (mem. nr 16) avgavs en reservation av nio av utskottets ledamöter, vilka ansåg, att utskottet bort göra anmälan enligt 107 § regeringsformen mot vederbörande statsråd för det 1946 års svensk-ryska handels- och kreditavtal icke i tid underställts utrikesnämnden.

I en reservation till dechargememorialet år 1950 (nr 17) anförde herrar Herlitz och Hammar — efter konstaterande, att av 49 under år 1949 ingångna handelsöverenskommelser endast två blivit underställda riksdagens prövning — bl. a. följande:

I vad mån 1949 års överenskommelser varit av sådan beskaffenhet, att de bort behandlas enligt RF § 12, torde väsentligen bero av huruvida de anses angå frågor »av större vikt». Denna bestämning förutsätter ett diskretionärt bedömande i varje särskilt fall. Hur det bör utfalla kan naturligen beträffande åtskilliga av ifrågakommande överenskommelser vara föremål för delade meningar. Men med den grundläggande betydelse våra handelsöverenskommelser med främmande makter i närvarande läge hava för vår folkhushållning, kan det icke råda meningsskiljaktighet om att talrika överenskommelser måste anses äga denna karaktär. Det är ingalunda till fyllest att de ganska intetsägande »ramavtalen» underställas riksdagen. Det är framför allt genom s. k. kontingentavtal (fristående eller anslutna till ramavtalen), som de viktiga avgörandena träffas. Utan anspråk på att kunna särskilt utpeka de fall, där RF § 12 mest påtagligt blivit åsidosatt, vilja vi — med ledning av SOU 1950: 9 s. 20 ff. — erinra om ett stort antal s. k. sekundära kontingentavtal, bl. a. med Tjeckoslovakien, vissa avtal med Ungern, vissa s. k. primära kontingentavtal bland annat angående de båda zonerna i Tyskland samt med Sovjetunionen, samt vissa överenskommelser med Storbritannien och Australiska statsförbundet. Även om en eller annan av dessa överenskommelser i någon form blivit dryftad i utrikesnämnden eller utrikesutskottet, synes det oss uppenbart att reglerna i RF § 12 blivit åsidosatta, dels genom att vissa överenskommelser över huvud ej behandlats av vare sig riksdagen eller dess organ, dels genom att andra ej behandlats på det sätt RF § 12 åsyftar.

Detta förhållande sticker hjärt av mot de försäkringar, som för fyra år sedan avgåvos av utrikesministern, att man i möjligaste mån borde återgå till den praxis som rådde före kriget beträffande tillämpningen av RF § 12. Denna tanke har — såsom framhålles i nämnda utredning — icke fullföljts. Anledningarna till att handelsöverenskommelser icke förelagts riksdagen — vilka utförligt redovisas i utredningen — skola här ej diskuteras. Dem förstå vi väl; riksdagsbehandlingen är ofta olämplig — med hänsyn till nödvändigheten att handla snabbt. Men varför har då icke den i RF § 12 subsidiärt anvisade utvägen anlåtats: inhämtande av utrikesnämndens eller utrikesutskottets yttrande? Detta är frågans kärnpunkt. Det under nuvarande förhållanden naturliga är enligt vår mening, att de handelspolitiska frågorna — i den mån de ej enligt RF § 12 ovillkorligen ankomma på riksdagen — handläggas i denna form. Riksdagen kan icke på allvar följa handelspolitikens skiftningar, men desto viktigare är det, att dess utrikespolitiska delegation gör det.

Mot utskottets beslut år 1959 att avslå ett med anledning av granskning av handelsavtalen ställt yrkande om anmälan utan åberopande av 107 § regeringsformen reserverade sig fem medlemmar av utskottet (mem. nr 17), vilka anförde, att vissa av de då ifrågavarande avtalen varit av sådan vikt, att de borde ha underställts riksdagen eller i allt fall förelagts utrikesnämnden eller utrikesutskottet.

Såsom framgår av utskottets redogörelse har intet av de under granskningsperioden ingångna handelsavtalen med främmande makter underställts riksdagen för prövning. Även om åtskilliga av de ifrågavarande handelsöverenskommelserna i stort sett endast inneburit förlängning av gällande varuutbytesuppgörrelser samt kontingentavtalen till följd av den fortskridande utvecklingen mot ett multilateralt handelsutbyte kan ha minskat i betydelse, synes likväl vissa av avtalen vara av sådan vikt, att det varit önskvärt att de underställts riksdagen eller att i allt fall utrikesnämnden eller utrikesutskottet beretts tillfälle till yttrande innan avtalen ingåtts.

Med hänsyn till betydelsen av att bestämmelserna om riksdagens eller dess organs medverkan vid slutande av handelsavtal med främmande makt icke åsidosättes har utskottet ansett sig, utan åberopande av § 107 regeringsformen, böra vad sålunda förekommit och sin uppfattning därom för riksdagen

tillkännagiva.

II

(Protokoll över handelsärenden)

Enligt kungörelse den 25 november 1949, nr 614, fordras tillstånd för utförsel ur riket av krigsmateriel. Av en till kungörelsen fogad förteckning framgår vilka varor som betecknas som krigsmateriel. Däri ingår bland annat vapen och ammunition samt annan utrustning för militärt bruk ävensom maskiner och verktygsutrustningar, som är särskilt avsedda för framställning och underhåll av i förteckningen nämnd materiel.

Exportlicens för krigsmateriel meddelas av Kungl. Maj:t då utförsel skall ske i större omfattning eller ärendet eljest är av större vikt och av chefen för handelsdepartementet i andra fall.

Exportlicensärendena handlägges i handelsdepartementet av en krigsmaterielinspektör, vilken även handhar kontrollen av krigsmaterieltillverkningen. I ärenden som kan påkalla prövning ur utrikespolitisk synpunkt överlämnas handlingarna till utrikesdepartementet och föredrages regelmässigt för ministern för utrikes ärendena.

Statsminister Erlander har i svar på en interpellation i första kammaren den 25 april 1956 (FK 1956: 15 s. 54) framhållit, att regeringen i allmänhet tillämpat principen att över huvud vägra licenser till stater, som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter, eller i vilka inbördeskrig är rådande eller där det internationella eller interna läget är så hotande, att fara för oroligheter eller krig föreligger.

I anledning av en interpellation i andra kammaren anförde chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, den 17 februari 1961 (AK 1961: 7 s. 3) att nämnda av statsminister Erlander angivna princip för vägran att bevilja exportlicens för krigsmateriel alltjämt tillämpas.

I dechargearbetet år 1961 upptog konstitutionsutskottet till behandling de av Kungl. Maj:t och av chefen för handelsdepartementet under gransknings-

tiden meddelade exportlicenserna för krigsmateriel. Utskottet underströk, i anslutning till statsministerns ovan refererade uttalande, enhälligt vikten av att tillstånd icke meddelades för utförsel av sådan krigsmateriel, som kunde tänkas komma till militärt bruk eller därmed jämförlig användning, till länder, vilka vore invecklade i eller hotade av internationell eller intern konflikt (mem. nr 15 år 1961 s. 14 ff).

Jämväl år 1962 uppmärksammade utskottet de beviljade tillstånden för utförsel av krigsmateriel. Utskottet anförde med anledning av den företagna undersökningen (mem. nr 17 år 1962 s. 2), att utskottet enhälligt funnit sig sakna anledning till erinran av något slag mot vederbörande statsråd samt, med hänsyn till förevarande ärendens synnerliga vikt, ansett sig böra bringa förhållandet till riksdagens kännedom.

Utskottet har även vid årets dechargearbete granskat den av Kungl. Maj:t och vederbörande statsråd medgivna exporten av krigsmateriel. Den företagna undersökningen har bl. a. utvisat, att export av krigsmateriel, som inneburit ett fullföljande av ett tidigare ingånget kontrakt, förekommit till viss utomeuropeisk stat, vilken varit invecklad i väpnad gränskonflikt med närbeläget land. Utskottet, som principiellt vidhåller den uppfattning, för vilken utskottet givit uttryck i sitt dechargememorial år 1961, har funnit sig icke böra rikta någon erinran mot vad sålunda förekommit. Utskottet har därför avslagit ett inom utskottet ställt yrkande om tillkännagivande utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Olsén, Erik Olsson, Kronstrand**, Isacson, Dahl och Svanström**; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar**, Braconier och Alemyr*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Av de vid ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har fru *Segerstedt Wiberg* och herr *von Friesen* anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Enligt kungörelse — — — (= utskottsmajoriteten, s. 9—10) — — — riksdagens kännedom.

På föredragning och hemställan av chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, har Kungl. Maj:t under granskningsåret medgivit ett svenskt företag rätt att utföra krigsmateriel till viss utomeuropeisk stat, vilken varit inblandad i väpnad gränskonflikt med närbeläget land.

I anledning härav vill utskottet erinra om att enligt vad i en artikel i Stockholms-Tidningen den 27 november 1962 uppgivits, statsministern för tidningen bekräftat att regeringen bifallit ifrågakarande företags framställning om fullföljande av sina kontraktsevenliga leveranser till ifrågakarande stat samt att detta innebure en uppmjukning av dittills tillämpade principer, eftersom exportlicenser av detta slag brukade dragas in när internationellt kritiska lägen uppstod.

Av statsministerns ovannämnda uttalande framgår klart, att regeringen i förevarande fall frångått den av statsministern själv tidigare deklarerade principen, vilken konstitutionsutskottet understrukit i sitt år 1961 avgivna dechargememorial, att över huvud vägra licenser för utförsel av krigsmateriel till stater, som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter eller i vilka inbördeskrig är rådande eller där det internationella eller interna läget är så hotande att fara för oroligheter eller krig föreligger. Åtgärden att trots rådande internationella konflikt bevilja licens för vapenexporten i fråga kan enligt utskottets mening icke på ett tillfredsställande sätt försvaras vare sig med att leveransen avsett ett fullföljande av tidigare gjorda åtaganden eller av andra särskilda omständigheter. Vad sålunda förekommit föranleder utskottet att ånyo med kraft understryka det angelägna i att största försiktighet iakttages vid beviljande av licens för krigsmateriel-export, så att dylik utförsel icke sker i strid med ovan angivna principer.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning härutinnan har utskottet funnit sig böra utan återopande av § 107 regeringsformen för riksdagen tillkännagiva.

III

Statstjänstemännens rätt att inneha bisysslor har reglerats på två olika sätt. De bestämmelser som avser bisysslor, vilka på grund av sin omfattning kan inverka hinderligt för tjänsten och som således egentligen är att betrakta som lönevillkor, har intagits i avlöningsreglementena. De inskränkningar däremot, som ansetts påkallade med hänsyn till rättsordningens krav på att förhindra obehörigt inflytande av privatintressen vid tjänsteutövningen och som således äger anknytning till de för tjänstemän gällande jävsbestämmelserna, har — i vart fall sedan tillkomsten av 1939 års civila avlöningsreglemente — icke intagits i avlöningsreglementena utan har reglerats genom särskilda bestämmelser, i allmänhet intagna i de för myndigheterna utfärdade instruktionerna eller stadgorna.

I syfte att förhindra att tjänsteman åtager sig sådant privatarbete som på grund av sin omfattning kan inverka på hans arbetskapacitet vid utövandet av tjänsten har bestämmelser meddelats i 6 och 7 §§ Statens allmänna avlöningsreglemente (Saar).

6 § i reglementet innehåller bestämmelser rörande de fall, då tjänsteman må förena en ställig tjänst med annan lönegradsplacerad tjänst.

I 7 § gives bestämmelser rörande föreningen av tjänst med tjänstebefattning eller uppdrag. Enligt paragrafens 1 mom. fordras i princip särskilt tillstånd för förening av ordinarie eller extra ordinarie tjänst med tjänstebefattning eller därmed jämförligt uppdrag i andra fall än i 6 § avses eller med uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse eller verk, bolag, förening eller inrättning, som har till ändamål att driva rörelse inom industri, handel, transport-, bank- eller försäkringsväsen eller annan näringsgren eller vars verksamhet eljest har huvudsakligen ekonomiskt syfte. Tillstånd beviljas av Kungl. Maj:t, såvitt angår tjänsteman med högre lönegradsnummer än 23, samt eljest av vederbörande myndighet. Tillstånd fordras icke i de fall där den, som äger bevilja tillståndet, tillsatt tjänstebefattningen eller meddelat uppdraget. Tillstånd skall beviljas endast om Kungl. Maj:t eller vederbörande myndighet vid prövning av sådan ansökan finner innehavet av befattningen eller uppdraget icke inverka hinderligt för utövandet av tjänsten.

Stadgandet i 7 § 1 mom. Saar innebär således att en statstjänsteman icke får mottaga tjänstebefattning eller uppdrag av angivet slag utan att befattningen eller uppdraget i varje särskilt fall av Kungl. Maj:t eller vederbörande myndighet prövats och befunnits icke vara för statstjänstens skötande hinderligt.

För byggnadsstyrelsen gällde fram till den 1 oktober 1961 en år 1928 utfärdad instruktion (SFS 358/1928). Enligt 23 § mom. 1 i denna instruktion fick med ordinarie befattning vid byggnadsstyrelsen icke förenas sådant enskilt arkitektuppdrag, som — beträffande befattningshavare i lönegrad 28 eller högre enligt tidigare gällande lönegradsindelning — Kungl. Maj:t och, beträffande lägre tjänstemän, byggnadsstyrelsen fann inverka hinderligt för tjänstgöringen i verket. I den sedan den 1 oktober 1961 gällande instruktionen för byggnadsstyrelsen (SFS 452/1961) har regleringen utsträckt även till icke ordinarie tjänstemän och omfattar — förutom innehav av eller delägarskap i företag, som bedriver arkitekt- eller byggnadsverksamhet eller därmed sammanhängande verksamhet — överhuvudtaget uppdrag åt kommun eller enskild i ärende, som är eller kan bli föremål för handläggning inom styrelsen.

Byggnadsstyrelsen är chefsmyndighet för länsarkitektorganisationen. Före den 1 oktober 1961 gällde för denna en år 1935 utfärdad instruktion (SFS 354/1935), vari bl. a. stadgades att länsarkitekt och biträdande länsarkitekt ej fick utan Kungl. Maj:ts, efter prövning i varje särskilt fall, lämna tillstånd utom tjänsten utföra uppdrag, som var eller kunde bli föremål för länsarkitekts handläggning i tjänsten eller kunde inverka hinderligt för tjänstgöringen. Instruktionen följdes den 1 oktober 1961 av en ny instruktion, som i fråga om inskränkningar i tjänstemännens rätt att inneha bisysslor i huvudsak innehåller en bestämmelse motsvarande den som nu gäller för byggnadsstyrelsens befattningshavare. Tillstånd för länsarkitekt och biträdande länsarkitekt att inneha privatuppdrag meddelas av Kungl. Maj:t.

Enligt de före den 1 oktober 1961 gällande instruktionerna för byggnadsstyrelsen och länsarkitektorganisationen — här beröres ej de efter denna tidpunkt gällande instruktionerna, — skulle således sådan ordinarie befattningshavare i byggnadsstyrelsen samt sådan länsarkitekt och biträddade länsarkitekt, som önskade utföra arkitektuppdrag, anmäla varje enskilt dylikt uppdrag till Kungl. Maj:t eller byggnadsstyrelsen för prövning huruvida uppdraget inverkade hinderligt för tjänstgöringen. Vid denna prövning kunde uppenbarligen beaktas ej blott om uppdraget var av den omfattning, att det kunde antagas menligt inverka på tjänstemannens möjligheter att medhinna sina vanliga göromål, utan även om uppdraget ur jävssynpunkter blev hinderligt för tjänsten.

*

Inom byggnadsstyrelsen torde personalen sedan gammalt ha i viss utsträckning åtagit sig uppdrag vid sidan av tjänsten. Detta torde ha varit särskilt vanligt bland verkets arkitekter. Den främsta anledningen härtill lär — såvitt framgått i ett i det följande närmare berört, av justitieombudsmannen upptaget ärende — ha varit att tidigare chefer för styrelsen ansett att privatuppdrag, särskilt arkitektuppdrag, varit önskvärda med hänsyn till befattningshavarnas behov av att komma i beröring med praktiska och aktuella problemställningar, med vilka de annars under tjänsten vid styrelsen lätt skulle kunna förlora kontakten.

Frågan rörande förekomsten av bisysslor bland befattningshavarna i byggnadsstyrelsen har vid ett par tillfällen varit föremål för undersökning.

I syfte att utröna den omfattning, i vilken verkets befattningshavare utövade enskild arkitektverksamhet, införskaffade sålunda 1931 års riksdagsrevisorer från styrelsen uppgifter å sådana under budgetåren 1929/30 och 1930/31 innehavda uppdrag. Av de lämnade uppgifterna framgick att ett flertal befattningshavare innehade arkitektuppdrag av varierande storlek. Bland de befattningshavare, som innehade flera arkitektuppdrag, märktes generaldirektören samt tre byggnadsråd och tre intendenten.

I sitt av utredningen föranledda uttalande framhöll revisorerna att det, med hänsyn till privatuppdragens antal och art, syntes med fog kunna ifrågasättas huruvida ej tjänstemännens enskilda arkitektverksamhet vuxit ut till en omfattning, som sträckte sig utöver vad som ur statsintressets synpunkt kunde anses tillbörligt. Vidare ansåg revisorerna det vara särskilt anmärkningsvärt, att i vissa fall tjänstemännen åtagit sig privata uppdrag av sådan beskaffenhet att av dem utarbetade förslag och ritningar enligt gällande författningar skulle bli föremål för granskning inom den byrå, dit vederbörande haft sin tjänstgöring förlagd. Även om vederbörande — enligt vad revisorerna inhämtat — i dylika fall icke deltog i ärendets handläggning inom byggnadsstyrelsen, kunde det anmärkta förhållandet enligt revisorerna ge anledning till att förtroendet till objektiviteten i styrelsens ämbetsåtgärder rubbades. Över huvud taget torde det kunna

betecknas såsom mindre lämpligt att tjänstemännen åtog sig privata uppdrag, vilka i en eller annan form skulle bli föremål för byggnadsstyrelsens prövning. Slutligen ansåg revisorerna det önskvärt att en sådan ändring av den för byggnadsstyrelsen då gällande bisysslebestämmelsen vidtogs, som otvetydigt angav att vederbörligt tillstånd till innehav av enskilt arkitektuppdrag skulle inhämtas för varje särskilt fall; inom byggnadsstyrelsen hade bestämmelsen nämligen icke tolkats på detta sätt (1932 års revisionsberättelse del I s. 72 ff).

Vid frågans behandling vid 1932 års riksdag förklarade statsutskottet att det för sin del — i motsats till vad byggnadsstyrelsen hävdade — ansåg att tillstånd till innehav av enskilt arkitektuppdrag borde inhämtas i varje särskilt fall (SU 1932: 86).

Ärendet föranledde icke någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

1934 års riksdagsrevisorer fann det vara av intresse att undersöka i vad mån 1931 års revisorers uttalande och vad sedermera i saken förekommit påverkat omfattningen av generaldirektörens, byråchefernas och intendenternas i byggnadsstyrelsen enskilda arkitektuppdrag och formerna för medlandet av tillstånd till dylika uppdrags innehavande. I sådant syfte infordrade revisorerna redogörelse för de enskilda arkitektuppdrag, som innehafva av dessa befattningshavare under budgetåren 1931/32—1933/34. Såvitt revisorerna kunde finna, hade någon avsevärd minskning i omfattningen av de privata arkitektuppdragen icke inträtt efter frågans behandling av 1931 års revisorer. Den enda förändring som inträffat syntes ha varit att generaldirektören med byråchefer och intendenterna träffat en överenskommelse att privata arkitektuppdrag skulle anmälas för honom (1936 års revisionsberättelse del I s. 68 ff).

Revisorernas anmärkning föranledde dock ingen riksdagens åtgärd, enär det förutsattes att frågan om den ordning, i vilken ledamot av byggnadsstyrelsen skulle anmäla innehavda privatuppdrag, skulle komma under omprövning i sammanhang med Kungl. Maj:ts behandling av det förslag till allmänt avlöningsreglemente, som 1928 års lönekommité då framlagt (SU 1935: 126).

*

I maj 1960 uppgavs i tidningspressen att ett stort antal arkitekter med ordinarie anställning i byggnadsstyrelsen utövade privat arkitektverksamhet med egna kontor utan att, på sätt föreskrivits i den för styrelsen gällande instruktionen, tillstånd därtill annat än i undantagsfall inhämtats. Det ifrågasattes om icke dessa tjänstemän underlåtit att följa instruktionens bisysslebestämmelser med byggnadsstyrelsens och kanske även kommunikationsdepartementets tysta medgivande. När det gällde länsarkitekterna — framhölls det vidare — vore det ganska vanligt att tillstånd till innehav av privata uppdrag söktes hos Kungl. Maj:ten, som vid prövningen av sådana ansökningar, över vilka byggnadsstyrelsen hade att yttra sig, tillämpade en mycket restriktiv praxis. Det vore svårt att förstå varför de tjänstemän inom byggnadsstyrelsen och kommunikationsdepartementet, som behandlade läns-

arkitekternas ansökningar, icke reagerat inför det förhållandet att byggnadsstyrelsens egna arkitekter i regel uraktlåtligt i enlighet med gällande bestämmelser söka tillstånd att inneha privata uppdrag.

Vad som sålunda påtalats föranledde justitieombudsmannen att i *maj 1960* från byggnadsstyrelsen infordra upplysningar i saken. Efter det styrelsen i skrivelse den 25 juni 1960 lämnat JO upplysningar i saken, anmodade byggnadsstyrelsen hösten 1960 sin personal — med vissa undantag — att besvara i en enkätskrivelse upptagna frågor rörande innehav av bisysslor och erhållna tillstånd därtill. Sedan styrelsen i skrivelse den 1 november 1960 till JO redovisat resultatet av utredningen, hördes av JO i ärendet ett flertal befattningshavare i byggnadsstyrelsen, däribland nuvarande generaldirektören, en byråchef, ett byggnadsråd samt två byrådirektörer. I beslut *den 23 juli 1962* prövade JO huruvida befattningshavare vid styrelsen i saken låtit komma sig tjänstefel till last men fann på anförda skäl sig kunna låta bero vid vad i ärendet förekommit (se JO:s ämbetsberättelse 1963 s. 254 ff).

Beträffande frågan i vilken utsträckning befattningshavare i byggnadsstyrelsen innehaft enskilda arkitektuppdrag och andra bisysslor samt inhämtat vederbörligt medgivande för innehav därav, framgår av svaren å den av styrelsen företagna skriftliga enkäten jämte övrig av JO redovisad utredning bland annat följande.

Antalet arkitekter med ordinarie anställning, för vilka gällde såväl 7 § 1 mom. Saar som bestämmelsen i 23 § 1 mom. i den tidigare instruktionen för byggnadsstyrelsen uppgick till 18. Av dessa hade två förklarat sig ej ha innehaft eller inneha sådant uppdrag, medan en tredje efter år 1957 innehaft endast statliga uppdrag. En befattningshavare hade uppgivit sig ha haft tillstånd för de enstaka uppdrag han mottagit. En femte tjänsteman hade förklarat sig ha haft tillstånd till uppdrag »av någon betydelse».

Nio befattningshavare syntes — utan att bedriva arkitekturörelse i organiserad form — ha mottagit enskilda arkitektuppdrag i större eller mindre utsträckning. Tillstånd att inneha uppdragen hade dock icke i något fall begärts enligt instruktionens bestämmelse härom. Det kan ifrågasättas om icke vissa av uppdragen varit av den beskaffenheten att tillstånd erfordrats jämväl enligt 7 § 1 mom. Saar. Av dessa nio tjänstemän var sex i sådan tjänsteställning att tillstånd skulle sökas hos Kungl. Maj:t. Fem av dem ansökte sedermera om Kungl. Maj:ts medgivande att mottaga vissa uppdrag; tillstånd meddelades för tre av befattningshavarna, medan den fjärdes ansökan avslogs. Den femtes ansökan lär vid tiden för justitieombudsmannens utredning icke vara prövad.

De övriga fyra ordinarie arkitekterna hade förklarat sig driva egen arkitekturörelse i organiserad form. En av dem hade dock uppgivit, att privatverksamheten varit av ytterst ringa omfattning och att vid tiden för enkäten något uppdrag icke innehades.

Beträffande befattningshavare som icke var ordinarie arkitekter, vilkas antal uppgavs till 224, hade 56 jakande besvarat fråga om innehav av bisysslor. Av dessa synes ett 40-tal ha innehaft bisyssla utan tillstånd; ett

20-tal av dessa fall synes avse arkitektuppdrag eller eljest uppdrag av teknisk natur.

I det av JO upptagna ärendet förekommer därjämte vissa uppgifter rörande antalet till Kungl. Maj:t ingivna tillståndsansökningar från befattningshavare i byggnadsstyrelsen.

Enligt uppgift från styrelsen i juni 1960 hade sedan år 1950 sådana framställningar gjorts i fråga om 14 arkitektuppdrag; samtliga ansökningar hade bifallits.

I ärendet har vidare lämnats vissa uppgifter om antalet av Kungl. Maj:t under tiden 1957—den 10 mars 1961 prövade ansökningar om bisyssleinhav. Under denna tidsperiod hade anmälningar ingivits av tillhoppa 24 befattningshavare i byggnadsstyrelsen. Anmälningarna hade avsett sammanlagt 32 olika uppdrag och andra bisysslor. Kungl. Maj:t hade bifallit innehav av 29 av dessa bisysslor samt avslagit återstående tre. Av de 32 uppdrag ansökningarna avsett hade hälften eller 16 utgjort ritnings- och planeringsarbeten och liknande arkitektuppdrag. Härav hade 13 godkänts och tre avslagits.

Därjämte kan anmärkas, att åtta av förenämnda 24 ansökningar synes ha ingivits till Kungl. Maj:t sedan JO i mitten av maj 1960 till behandling upptog frågan om bisyssleinhaven inom byggnadsstyrelsen. De tre avslag, som Kungl. Maj:t enligt det föregående meddelat, hade samtliga givits i januari 1961 och avsett dessa sist ingivna ansökningar. Av de övriga av dessa åtta ansökningar hade vederbörande i ett fall lämnats medgivande att slutföra vissa redan påbörjade arbeten, medan återstående framställningar bifallits helt.

*

Såvitt synes framgå av handlingarna torde i mars 1961 så gott som samtliga de befattningshavare i byggnadsstyrelsen vilka vid den skriftliga enkäten uppgivit sig inneha bisysslor utan vederbörligt tillstånd, ha sökt sådant tillstånd.

Som förklaring till underlåtenheten att söka tillstånd för privata arkitektuppdrag framhölls i JO-utredningen av några befattningshavare inom styrelsen bland annat, att man från kommunikationsdepartementets sida aldrig tagit något initiativ, oaktat man där sedan länge torde ha känt till att styrelsens arkitekter och andra befattningshavare bedrev privat verksamhet. I denna fråga — nämligen huruvida och i vad mån man på ledande håll i kommunikationsdepartementet haft kännedom om den betydande förekomsten av bisysslor bland de högre tjänstemännen i byggnadsstyrelsen — har vid beredningen av det av JO upptagna ärendet bland annat förekommit följande.

Chefen för byggnadsstyrelsens administrativa byrå har i JO-ärendet förklarat, att han tagit för givet, att det för kommunikationsdepartementet var känt, att det byggnadsråd som år 1951 utnämndes till generaldirektör för styrelsen både som byggnadsråd och senare som generaldirektör innehade en av landets största arkitektbyråer.

En befattningshavare har uppgivit, att ifrågavarande generaldirektör om-
talat, att han för sin under åren närmast före 1951 bedrivna privata verksam-
het hade muntligt tillstånd av dåvarande statsrådet och chefen för kommuni-
kationsdepartementet. Beträffande denna privatverksamhet har befatt-
ningshavaren vidare påstått, att dåvarande expeditionschefen i kommuni-
kationsdepartementet vid ett samtal, som befattningshavaren haft med honom
troligen vid årsskiftet 1957/58, ganska mycket uppehållit sig vid att man
inom departementet var bekymrad över att ifrågavarande byggadsråd inne-
hade uppdrag som styrelseledamot i ett stort fastighetsbolag efter endast
muntligt tillstånd av statsrådet.

Nämnde befattningshavare, byggnadsråd inom styrelsen, har vidare fram-
hållit, att på alla ritningar, beskrivningar och kartor avseende exempelvis
stadsplaneförslag, som upprättats av hans arkitektbyrå, alltid stått hans
och hans kompanjons namn, varför vederbörande statliga myndighet,
som haft att granska handlingen, icke kunnat undgå att se vem som upprät-
tat densamma; sådana handlingar hade även passerat Kungl. Maj:t.

En annan befattningshavare har förklarat att man vid prövningen av
hans ansökan år 1957 till tjänst som byrådirektör vid styrelsen inom de-
partementet borde ha lagt märke till den förteckning över utförda arkitekt-
arbeten, som fogats till ansökningshandlingarna. Förteckningen utvisade att
denne befattningshavare under tiden 1938—1955 innehaft arkitektuppdrag,
avseende ett 40-tal byggnader, delvis av betydande storlek.

*

Sedan JO:s förutnämnda beslut meddelats i juli 1962, framställdes i tid-
ningspressen — i anledning av vad byggnadsstyrelsens befattningshavare
i ärendet påstått om kommunikationsdepartementets kännedom om före-
komsten av bisysslor inom styrelsen — upprepade krav på att nuvarande
och tidigare chefer för departementet skulle uttala sig i saken.

I augusti 1962 förklarade chefen för kommunikationsdepartementet,
statsrådet Skoglund, i ett uttalande för tidningspressen bland annat:

Under år 1958 hade Kungl. Maj:t börjat tillämpa en skärpt praxis vid
prövning av ansökningar om tillstånd till bisysslor för länsarkitekterna.
Självfallet hade däri legat ett obetingat generellt krav att tjänstemännen
i författningssenlig ordning skulle anmäla sina bisysslor. Skoglund hade
över huvud taget icke fått kännedom om byggnadsstyrelsens befattnings-
havares extrauppdrag förrän i samband med pressdebatten i saken under
våren 1960. Med anledning av vad som förekommit hade från regeringens
sida utfärdats ny instruktion för byggnadsstyrelsen samt hade en särskild
arbetsgrupp med representanter för vederbörande departement och bygg-
nadsstyrelsen utarbetat riktlinjer för tillståndsgivningen, vilka numera till-
lämpades.

I anslutning härtil må anmärkas följande.

I yttrande till JO den 20 juli 1961 har generaldirektören för byggnads-
styrelsen anfört, att från tidpunkten av JO:s första promemoria i ärendet
den 28 juni 1960 hade uppdragsbestämmelserna strikt tillämpats.

Under år 1960 hade inom kommunikationsdepartementet framlagts ett utkast till ny instruktion för byggnadsstyrelsen. Detta utkast överarbetades, och ett förslag till ny instruktion för styrelsen upprättades i slutet av år 1960. Sedan även detta förslag blivit föremål för omarbetning, utfärdade Kungl. Maj:t den 27 juli 1961 ny instruktion för byggnadsstyrelsen (SFS nr 452), vilken instruktion trädde i kraft den 1 oktober samma år. Enligt instruktionens 18 § må tjänsteman hos styrelsen ej utan tillstånd i varje särskilt fall för egen eller annans räkning driva eller ha del i företag, som bedriver arkitekt- eller byggnadsverksamhet eller därmed sammanhängande verksamhet, och ej heller åt kommun eller enskild åtaga sig uppdrag i ärende, som är eller kan bli föremål för handläggning inom styrelsen. — Tillstånd meddelas av Kungl. Maj:t, såvitt rör tjänster som tillsatts av Kungl. Maj:t, och eljest av styrelsen.

JO har i sin ämbetsberättelse till 1963 års riksdag i det av honom upptagna ärendet uttalat (s. 321) att frågan om den reglering av tjänstemännens innehav av bisysslor, som betingas av jävssynpunkter, genom den nya instruktionen för styrelsens del erhållit en enligt JO:s mening tillfredsställande lösning.

*

I samband med 1961 års granskning av statsrådsprotokollen uppmärksammade konstitutionsutskottet att — såvitt framgick av den av byggnadsstyrelsen företagna ovannämnda skriftliga enkäten — en betydande del av styrelsens befattningshavare innehade bisysslor samt att tillståndsprövning av dessa icke förekommit i den utsträckning som bort ske. I anledning härav uttalade utskottet i sitt memorial angående granskning av det i statsrådet förda protokollet (KU 1961: 15 s. 11):

Förekomsten av bisysslor bland statstjänstemän har vid olika tillfällen varit föremål för undersökningar, vilka visat att en icke obetydlig del av befattningshavarna vid sidan om sin statliga tjänst innehar uppdrag av skilda slag. Omfattningen av uppdragen torde dock växla starkt inom olika tjänstemannagrupper såväl till antalet som till arten.

Det är uppenbarligen av vikt att statens högre befattningshavare så långt möjligt intaga en fri och obunden ställning och därför ej heller inneha bisysslor i en omfattning, som kan inverka menligt på tjänsteutövningen. En förutsättning för att det skall kunna avgöras, att innehavet av ett uppdrag icke inkräktar på möjligheten att behörigen sköta den statliga tjänsten är att vederbörande myndighet erhåller kännedom om de bisysslor tjänstemännen inneha. Det är därför angeläget att myndigheterna uppmärksamma förekomsten av bisysslor bland befattningshavarna och, om så befinnes påkallat, medverka till att den föreskrivna tillståndsprövningen kommer till stånd. Utskottet finner det vidare vara av betydelse att vederbörande departementschef utövar en allmän uppsikt över förhållandena i förevarande hänseende vid de till departementet hörande myndigheterna. Utskottet vill i samband härmed erinra om 1956 års riksdags uttalande angående önskvärdheten av att en översyn av de här aktuella bestämmelserna i såväl sakligt som formellt hänseende kommer till stånd, varigenom möj-

ligheterna att upprätthålla en fast praxis i fråga om tillståndsgivningen torde väsentligen förbättras.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning härom har utskottet velat för riksdagen tillkännagiva.

Utskottets memorial i denna del lades av kamrarna till handlingarna.

Av ovanstående redogörelse torde framgå att befattningshavarna inom byggnadsstyrelsen tidigare i stor utsträckning innehått bisysslor, för vilka de underlåtit att söka tillstånd hos Kungl. Maj:t enligt då gällande bestämmelser. Sedan nämnda missförhållanden uppmärksammats, har Kungl. Maj:t — i anslutning till att dessa förhållanden bekantgjordes — på föredragning och hemställan av chefen för kommunikationsdepartementet bland annat genom utfärdandet av 1961 års nya instruktion för byggnadsstyrelsen på olika sätt begränsat möjligheterna för befattningshavarna att innehålla bisysslor samt även i övrigt tillsett att gällande bestämmelser efterföljes. De olika åtgärderna har även lett till att ett ganska stort antal befattningshavare vid styrelsen begärt avsked från sina befattningar.

Enligt utskottets mening har intet framkommit som kan anses vara bevis för att någon av statsrådets ledamöter känt till nämnda förhållanden inom styrelsen, innan chefen för kommunikationsdepartementet lät vidtaga åtgärder för undanröjande av missförhållandena. Att konstitutionsutskottet tidigare kommit till denna slutsats torde även framgå därav, att utskottet i sitt dechargememorial år 1961 påtalat förekomsten av bisysslor inom byggnadsstyrelsen utan att därvid ens ifrågasätta ansvarighet för någon av statsrådets ledamöter.

Utskottet finner det, med hänsyn till de olika åtgärder som chefen för kommunikationsdepartementet och på dennes hemställan Kungl. Maj:t sålunda låtit vidtaga, angeläget framhålla att den befattning med förevarande ärenden, som utövats av chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Skoglund, icke givit anledning till någon erinran från utskottets sida. Utskottet har därför avslagit ett inom utskottet väckt yrkande om tillkännagivande i ärendet utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Kronstrand, Dahl och Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar och Braconier.

* Ej närvarande vid justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande ledamöterna av utskottet har herr *Braconier* med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson*, *Kronstrand*, *von Friesen*, *Magnusson* i Tumhult och *Hammar* anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Statstjänstemännens rätt — — — (= utskottsmajoriteten, s. 11—19)
— — — till handlingarna.

Av den av utskottet lämnade redogörelsen framgår, att det vid byggnadsstyrelsen under en lång följd av år rått allvarliga missförhållanden i avseende å befattningshavarnas innehav av bisysslor. Utskottet har visserligen år 1961 i dechargememorialet nämnda år behandlat förekomsten av bisysslor inom styrelsen. Då var emellertid för utskottet kända endast en ringa del av de upplysningar som framkommit genom JO:s i slutet av juli 1962 framlagda utredning. De genom denna utredning framdragna omständigheterna är av för statsrådets ledamöter vida mer besvärande art än de upplysningar utskottet kunde erhålla våren 1961. Vid sådant förhållande, då nya upplysningar av väsentlig betydelse framkommit, vilka icke tidigare kunnat vara föremål för utskottets bedömande, kan enligt utskottets mening decharge icke ha vunnits.

Vad därefter angår frågan huruvida chefen för kommunikationsdepartementet känt till eller bort känna till ovan påtalade missförhållanden å sådan tid att ingripande mot desamma bort äga rum tidigare än som skett, vill utskottet framhålla att befattningshavare hos byggnadsstyrelsen enligt den av JO framlagda utredningen dels såsom sin åsikt framhållit, att ifrågavarande statsråd känt till förhållandena, dels ock anmärkt att det av flera ansökningsärenden hos Kungl. Maj:t framgått, att befattningshavare hos styrelsen utfört i ärendena förekommande ritningar.

Med hänsyn till nu angivna omständigheter finner utskottet att åtskillig tid innan, på tillskyndan av chefen för kommunikationsdepartementet statsrådet Skoglund, åtgärder företogs mot missförhållandena inom styrelsen, denne känt till eller bort känna till missförhållandena men likväl underlåtit att föreslå åtgärder för avhjälpande av desamma eller eljest ingripa mot dem. Denna sin uppfattning och vad i övrigt i ärendet förekommit har utskottet ansett sig utan åberopande av § 107 regeringsformen böra för riksdagen

tillkännagiva.

IV

(Protokoll över kommunikationsärenden den 2 november 1962, nr 1)

Postbanken, som enligt bestämmelser i bank- och sparbankslagarna icke är underkastad flertalet paragrafer i dessa, omfattar sedan 1960 postsparbanken och postgirorörelsen och lyder under generalpoststyrelsen. Enligt

§ 11 i Kungl. Maj:ts instruktion för generalpoststyrelsen med underlydande förvaltningsorgan den 30 juni 1960 utgöres generalpoststyrelsen bl. a. av en generaldirektör och chef för postverket, byråchefer och en postbankschef, varjämte vid behandlingen av vissa ärenden rörande postsparbanken och postgirot såsom ledamöter i styrelsen ingår tre postbanksfullmäktige, av vilka en tillika är fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret. Den som ej är fullmäktig i riksbanken eller riksgäldskontoret benämnes förste postbanksfullmäktig. Postbanksfullmäktige förordnas av Kungl. Maj:t för en tid av högst tre år. F. n. är för perioden 1962—1964 såsom postbanksfullmäktige förordnade Erik Rudolf Hagberg, tillika riksgäldsfullmäktig, försäkringsdirektören Knut August Seved Apelqvist och riksbankschefen Per Valfrid Åsbrink, tillika riksbanksfullmäktig, Hagberg och Åsbrink dock endast så länge de innehar uppdrag såsom fullmäktige i riksgäldskontoret och riksbanken (Kungl. Maj:ts i ecklesiastikdepartementet beslut den 24/11 1961). Vid behandling av postbankens ärenden består generalpoststyrelsen enligt 21 § i anförda instruktion av generaldirektören, postbankschefen och de tre postbanksfullmäktige samt vid ändringar i förordningar angående postsparbanken och postgirot chefen för författningsbyrån. Besluten, som fattas kollegialt, förutsätter att minst två av postbanksfullmäktige deltar i avgörandet. På detta sätt har till år 1963 behandlats ärenden bl. a. rörande postbankens medelsförvaltning och inlåningsräntor. Delegation hade dock skett åt postbankschefen eller chefen för låneavdelningen i vissa s. k. fullmäktigeärenden, nämligen i ärenden om kortfristig upp- och utlåning. Personal- och driftärenden, anskaffningsärenden, reklam o. s. v. hade också till viss del delegerats å postbankschefen, resp. avdelningsdirektör eller annan. Utöver vad ovan sagts skall förste postbanksfullmäktige deltaga i behandlingen även av andra viktigare ärenden, som i väsentlig mån berör postsparbanken och postgirot.

Kungl. Maj:t utfärdade den 2 november 1962 (SFS nr 610) på hemställan av statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet en kungörelse om ändring i instruktionen den 30 juni 1960 (vilken kungörelse trädde i kraft den 1/1 1963), varigenom flertalet av de ärenden, som hittills handlagts av generalpoststyrelsen med postbanksfullmäktige som ledamöter, numera kommer att utan fullmäktiges direkta medverkan behandlas inom postbanken av postbankschefen samt cheferna för respektive allmänna avdelningen, driftsavdelningen och finansavdelningen inom postbanken. De mera kvalificerade ärendena skall dock alltjämt förbehållas generalpoststyrelsen med postbanksfullmäktige, särskilt stora kapitalplaceringar, boksluten för postsparbanken och postgirot, dispositionen av vinstmedlen, nedskrivning av värdepapper, riktlinjer och allmänna villkor för lånepolitiken samt ränteförändringar och dylikt. Förste postbanksfullmäktiges deltagande även i andra ärenden kvarstår dock oförändrat. Ingen ändring har gjorts beträffande reglerna för postbanksfullmäktiges sammansättning.

Principerna för ifrågavarande omorganisation av det administrativa arbetet inom postbanken underställdes riksdagen av departementschefen i proposition nr 189 år 1961.

Statsutskottet hemställde i utlåtande (nr 190/1961) i anledning av propositionen att riksdagen måtte medgiva en omorganisation av postbanken efter i huvudsak de riktlinjer som framlagts i propositionen.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

*

Postsparbanken inrättades fr. o. m. år 1884 och var ursprungligen en särskild byrå inom generalpoststyrelsen, i spetsen för vilken stod en styrelse bestående av förutom generalpostdirektören, ordförande, en särskild byråchef och tre ledamöter, av vilka en skulle vara fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret (kungl. förordning den 22 juni 1883 ang. en postsparbank för riket, SFS nr 22, § 21). De fullmäktige från riksbanken och riksgäldskontoret skulle utses av respektive fullmäktige inom sig; den tredje ledamoten förordnades av Kungl. Maj:t. — Postsparbanksbyrån frigjordes successivt från generalpoststyrelsen och blev fr. o. m. år 1912 en självständig institution, ehuru med viss anknytning till postverket. Från och med år 1923 omorganiserades postsparbanken och återfördes i samband därmed under generalpoststyrelsen. Styrelsen för postsparbanken ersattes med den nuvarande institutionen, alltså vid sidan av generaldirektör och byråchefer tre postsparbanksfullmäktige, av vilka en tillika skulle vara fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret. Postsparbanksfullmäktige skulle delta i behandlingen av vissa postsparbanken berörande ärenden. De fullmäktige skulle förordnas av Kungl. Maj:t för högst tre år (Kungl. Maj:ts instruktion för generalpoststyrelsen d. 30/6 1920, SFS nr 591, ändrad genom kungl. kung. den 15 december 1922, SFS nr 607, § 12). År 1925 tillskapades postgirorörelsen och samma år förordnades att postsparbanksfullmäktige i generalpoststyrelsen skulle delta i behandlingen av vissa viktigare ärenden rörande denna (kungl. kung. d. 6/2 1925, SFS nr 37). 1920 års instruktion, ändrad bl. a. 1922 och 1925 på anført sätt, ersattes år 1930 av en ny instruktion för generalpoststyrelsen (SFS nr 189), men 12 § angående postsparbanksfullmäktige överfördes oförändrad. Vid tillkomsten av 1960 års instruktion (se föreg.) överfördes likaledes bestämmelsen till nuvarande 11 §, men med anledning av sammanslagningen av postsparbanken och postgirot till postbanken ändrades de fullmäktiges beteckning till postbanksfullmäktige. Vid 1961 års riksdagsbehandling berördes ej särskilt sammansättningen av postbanksfullmäktige.

*

Till grund för 1883 års lagstiftning låg ett betänkande avgivet den 23/12 1882 av 1881 års postsparbankskommitté, vilken bl. a. föreslog den ovan omnämnda styrelsen som ledning för postsparbanken. De kommitterade fann en del postsparbanksärenden vara av beskaffenhet att påkalla en mera mångsidig prövning än den generaldirektören och den särskilda byråchefen ensamma kunde företaga. Övriga byråchefer var enligt de kommitterade för upptagna för att kunna, så som vederbordes, sätta sig in i postsparbanksärendena, vilka var väsentligt olikartade de till övriga byråer hörande må-

len. Då till handläggning förekom frågor av större vikt borde postsparbankens styrelse förstärkas, så att den kom att utgöras av fem personer, nämligen, förutom generaldirektören och byråchefen för postsparbanksärenden, tre av Konungen förordnade ledamöter, av vilka med avseende å beskaffenheten av den verksamhet, som skulle åt denna styrelse anvisas, en borde vara fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret. De ärenden, som den sålunda förstärkta styrelsen huvudsakligen skulle behandla, utgjorde frågor rörande meddelanden av reglementariska bestämmelser beträffande postsparbankstjänstgöringen i allmänhet, avgivande av förslag angående den ränta, som skulle tillgodoföras räkningshavare, eftergift i vissa fall av postsparbankens rätt till inestående medel, bestämmande av det belopp postsparbanksmedel som fick inestå i huvudkassan, inköp eller försäljning av räntebärande obligationer samt vidtagande i allmänhet av åtgärder för beredande av de rörelsemedel, som erfordrades för postsparbanken. Vid röstning borde frågorna avgöras efter flertalet röster.

Förslag i enlighet med grunderna för de kommitterades förslag framlades vid 1883 års riksdag i proposition nr 40, varvid dock föreslogs att de ledamöter i styrelsen, vilka var fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, skulle utses av respektive fullmäktige. Departementschefen förklarade sig »i allo gilla» att av de tre av de kommitterade föreslagna ledamöterna en skulle vara fullmäktig i riksbanken och en i riksgäldskontoret men ansåg det lämpligast att de respektive fullmäktige i dessa riksdagens verk, vilka eljest sins emellan fördelade göromålen, också var för sig utsåg åt vilken av dem uppdraget att tjänstgöra såsom medlem av postsparbankens styrelse borde överlämnas.

Sammansatta stats-, banko- och lagutskottet fann i sitt utlåtande (nr 1/1883) i anledning av propositionen intet att anmärka mot propositionen i förevarande del och hemställde att förslaget i denna del måtte antagas.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Postsparbankssakkunniga har den 15 november 1921 avgivit ett betänkande angående omorganisation av postsparbanken (särskilt s. 104—105), vari de föreslog postsparbankens införlivande med postverket. Beträffande styrelsen för postsparbanken med särskilt förordnade ledamöter skulle denna enligt förslaget komma att upphöra. Då det även efter postsparbankens inordnande i postverket torde bli nödvändigt att generalpoststyrelsen vid avgörande av vissa postsparbanksärenden förstärktes med särskilda sakkunniga förordades, att tre postfullmäktige förordnades att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande såsom ledamöter inträda i generalpoststyrelsen vid avgörande av sådana bankbyrån berörande frågor, som vore av större vikt, exempelvis ärenden rörande placering av de i postsparbanks- och postcheckrörelserna (man föreslog införandet av en särskild postcheckrörelse) inestående medel, ändring i grunderna för räntegottgörelse till delägare i postsparbanken eller till postcheckkontoinnehavare, höjning eller sänkning av inlåningsräntan, ändring av kungl. förordningen angående postverkets postsparbanks- och postcheckrörelse m. m. Samtliga tre fullmäktige torde

böra förordnas av Kungl. Maj:t för viss tid, förslagsvis tre år. Med hänsyn till beskaffenheten av postfullmäktiges blivande åligganden, ansåg de sakkunniga, att en borde vara fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret. — De sakkunniga antog, att det de närmaste åren efter omorganisationen bleve nödvändigt för generalpoststyrelsen att i rätt stor omfattning taga postfullmäktiges sakkunskap i anspråk. Det vore därför förmanligt om en och samma fullmäktig i regel kunde närvara vid föredragning av postsparbanks- och postcheckärenden, vari beslut ej kunde fattas av byråchefen eller denne i förening med generaldirektören. Då det icke gärna kunde förutsättas att de två fullmäktige, vilka tillika vore riksbanks- eller riksgäldsfullmäktige, skulle vara i tillfälle att åtaga sig mera omfattande uppdrag i postverket, ansåg de sakkunniga det böra tillhöra den återstående fullmäktigen att i första hand såsom sakkunnig inträda i generalpoststyrelsen vid behandling av bankbyrån tillhörande ärenden. Det vore därför särskilt angeläget att även denne fullmäktige vore väl bevandrad på det ekonomiska området, att han hade tid och intresse för det honom anförtrodda uppdraget samt att han därjämte ägde nödiga förutsättningar för att kunna bedöma även det rent tekniska arbetet inom bankbyrån.

Departementschefen anförde i proposition nr 152 år 1922 (s. 21 och 60) till riksdagen angående bl. a. omorganisation av postsparbanken, att den sakkunskap på det finansiella området som givetvis måste förefinnas i postsparbanksledningen torde efter sammanslagningen med postverket på ett tillfredsställande sätt kunna tillföras densamma genom den av de sakkunniga föreslagna fullmäktigeinstitutionen. — Departementschefen fann vidare de sakkunnigas förslag rörande sammansättningen av postfullmäktige vara ägnat att tillföra generalpoststyrelsen den sakkunskap, som kunde vara behövlig vid avgörandet av viktigare postsparbanks- och postgiroärenden, varför han förordade vad de sakkunniga därutinnan föreslagit.

Sammansatta stats- och bankutskottet avgav år 1922 utlåtande nr 9 (1) i anledning av propositionen (s. 13 och 17). Utskottet anförde därvid bl. a. följande. Utskottet hade intet att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag att generalpoststyrelsen vid avgörande av vissa viktigare postsparbanks- (och postgiro-)ärenden förstärktes med särskilda sakkunniga, förordnade av Kungl. Maj:t för tre år i sänder, samt att en av dem borde vara fullmäktig i riksbanken och en fullmäktig i riksgäldskontoret. (Utskottet biträdde ej förslaget om införande av postgiro rörelse [postcheckrörelse] i Sverige.) — Utskottet hemställde bl. a. att riksdagen måtte besluta att, i anledning av postsparbankens inordnande i postverket, särskilda postsparbanksfullmäktige skulle för tiden från och med 1923 års ingång förordnas av Kungl. Maj:t och att antalet dylika fullmäktige skulle vara tre, av vilka en utsågs bland fullmäktige i riksbanken och en bland fullmäktige i riksgäldskontoret.

Riksdagen biföll utskottets anförda hemställan.

Departementschefen föreslog i proposition nr 209/1924 införandet av postgiro rörelsen i Sverige och ansåg dennas ledning böra handhavas av någon byrå i generalpoststyrelsen, icke nödvändigt postsparbanksbyrån.

Sammansatta stats- och bankoutskottet förklarade i utlåtande nr 2 i anledning av propositionen att postgirorörelsen, vars införande förordades, lämpligast borde anknytas till postsparbanksbyrån.

Genom kungl. kung. den 6 februari 1925 angående ändring i vissa delar av instruktionen för generalpoststyrelsen den 30 juni 1920 (SFS nr 37/1925) föreskrevs i ett tillägg till 12 § att postsparbanksfullmäktige skulle deltaga även i styrelsens behandling av vissa ärenden angående postgirorörelsen, varjämte i 23 § närmare föreskrevs vilka ärenden som skulle avgöras i fullmäktiges närvaro.

1930 års instruktion för generalpoststyrelsen underställdes aldrig riksdagen.

Beträffande 1960 års instruktion för generalpoststyrelsen underställde departementschefen i proposition nr 133/1960 riksdagens prövning postverkets tilltänkta rätt att använda namnet postbanken såsom en gemensam beteckning för postsparbanks- och postgirorörelsen.

Bankoutskottet tillstyrkte i utlåtande nr 23 år 1960 och riksdagen biföll propositionen.

*

I detta sammanhang kan jämförelse ske med huvudman i sparbank. Enligt 12 § lagen den 3 juni 1955 om sparbanker får till huvudman i sparbank ej utses eller väljas person som är omyndig, person som ej är bosatt inom sparbankens verksamhetsområde, där detta ej medgives av tillsynsmyndigheten, tjänsteman vid sparbanken, där detta ej medgives i reglemente, samt slutligen huvudman, styrelseledamot eller tjänsteman i annan sparbank. Huvudman, som väljes av fullmäktige eller landsting, må ej heller vara tjänsteman eller styrelseledamot i annat bankaktiebolag än Sparbankernas bankaktiebolag eller i hypoteksförening eller kassa för jordbrukskredit. Huvudmännen utses för fyra år.

Bestämmelserna anses skola garantera huvudmännens självständighet gentemot sparbankens egna tjänstemän samt motverka att inflytelser från konkurrerande penninginrättningar kommer att göra sig gällande inom huvudmannakårerna. Det har ansetts att samma person icke kan förväntas på ett tillfredsställande sätt fylla huvudmannauppgifterna i två eller flera konkurrerande sparbanker, ofta verkande i varandras närhet. Vidare har det ansetts naturligt att styrelseledamot eller tjänsteman i annan sparbank ej bör vara huvudman (SOU 1954: 10 s. 253—254; Westerlind: Sparbankslagen s. 105—106). Regeln om diskvalificering av tjänstemän och styrelseledamöter i vissa andra penninginrättningar har också till syfte att skydda mot påverkan ehuru från penninginrättningar utanför sparbanksväsendet. Regeln gäller endast de kommunalvalda huvudmännen och har begränsats till vissa uppräknade kreditinrättningar, vilka ansetts mer än andra kunna bjuda sparbankerna konkurrens på områden, som uppfattats såsom typiskt sparbanksmässiga. (Westerlind a. a. s. 106; cfr SOU 1954: 10 s. 254).

Jämförelse kan ock ske med fullmäktig i riksbanken, vilken ej må vara ledamot av statsrådet, fullmäktig i riksgäldskontoret, ledamot av styrelse i annan inhemsk bank än sparbank eller postbanken och ej heller i annan utländsk bank än banken för internationell betalningsutjämning. Sådan fullmäktig skall vidare bl. a. vara svensk medborgare, icke stå under förmyndarskap eller vara i konkurstillstånd. (Lagen för Sveriges riksbank den 30 juni 1934, SFS nr 437, § 31).

Bestämmelsen att fullmäktigskap i riksbanken icke får förenas med ledamotskap i annan bank än sparbank och postsparbank tillades av riksdagen vid behandlingen av 1897 års proposition (nr 10) med förslag till lag för Sveriges riksbank (Särskilda utskottets utlåtande nr 1 s. 25; motion I: 48).

Fullmäktig i riksgäldskontoret får enligt reglementet för detta ej vara ledamot av statsrådet eller komma i författning att han jämlikt 26 § RO icke må såsom riksdagsman godkännas.

De nu gällande bestämmelserna om sammansättningen av postbanksfullmäktige har vid två tillfällen utan inskränkningar godkänts av riksdagen. Postbanksfullmäktiges verksamhetsområde har därjämte så sent som år 1961 varit föremål för riksdagens behandling utan att därvid i riksdagen fråga väckts om ändring av reglerna för postbanksfullmäktiges sammansättning. De senast meddelade förordnandena av postbanksfullmäktige, år 1961, har skett i överensstämmelse med gällande bestämmelser. Anledning att vid 1962 års ändring av instruktionen för generalpoststyrelsen med underlydande förvaltningsorgan revidera sagda bestämmelser har — bl. a. med hänsyn till 1961 års riksdagsbehandling av postbankens omreglering och i samband därmed postbanksfullmäktiges befogenheter — enligt utskottets mening icke förelegat.

Utskottet har därför avslagit ett inom utskottet framställt yrkande om tillkännagivande i ärendet utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Kronstrand, Dahl, fröken Stenberg* och herr Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra**, Bengtsson i Halmstad, Hammar, Braconier och Andersson i Storfors*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har herr von Friesen med instämmande av fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Kronstrand, fröken Stenberg, herrar Magnusson i Tumhult, Ham-

mar och Braconier anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Postbanken, som — — — (= utskottsmajoriteten, s. 20—26) — — — riksdagsman godkännas.

Postbanken har sedan tillkomsten år 1960 fått en mera självständig ställning och auktoritet på kreditmarknaden än postsparbanken och postgirorörelsen tidigare haft och konkurrerar sålunda numera med övriga banker på ett annat sätt än före sistnämnda år. Enligt sparbankslagen är det en allmänt vedertagen princip att huvudman i sparbank icke skall vara styrelseledamot eller tjänsteman i annan bank, sparbank eller sparbanksmässig kreditinrättning. Vid utseendet av postbanksfullmäktige år 1961 borde hänsyn ha tagits till det ovan anförda så att till postbanksfullmäktig, vilken har att delta i ärenden bl. a. om riktlinjer för lånepolitiken och ränteförändringar, icke förordnats chefen för riksbanken. Denne, som visserligen torde vara en av de mest kompetenta bland riksbankens fullmäktige, synes vid beaktande av vad ovan anförts vara den minst lämplige bland sagda fullmäktige för ett uppdrag av ifrågavarande art. För övrigt torde gällande regler om rekryteringskretsen för postbanksfullmäktige vara föråldrade och i behov av översyn. Vid föredragning i konselj den 2 november 1962 av förslag till ändring av 1960 års instruktion för generalpoststyrelsen med underlydande förvaltningsorgan hade föredraganden, chefen för kommunikationsdepartementet statsrådet Skoglund, följaktligen bort uppmärksamma anförda förhållanden och i förslaget till ny instruktion låtit inflyta förändrade bestämmelser om postbanksfullmäktiges sammansättning av innebörd att riksbankschefen numera icke komme i fråga som postbanksfullmäktig samt att i övrigt kretsen för fullmäktige vidgades.

Vad sålunda förekommit år 1962 vid handläggningen av ärendet om ändring i instruktionen för generalpoststyrelsen med underlydande förvaltningsorgan och sin uppfattning därom har utskottet funnit sig böra utan åberopande av § 107 regeringsformen för riksdagen

tillkännagiva.

V

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 16 februari 1962, nr 42, och den 19 oktober 1962, nr 78)

I en den 7 februari 1962 till ecklesiastikdepartementet inkommen skrift hemställde Unga Örnars riksförbund om anslag för täckande av de direkta resekostnaderna för tjugi deltagare från förbundet i en konferens med International Falcon Movement (IFM) den 25/7—2/8 1961 i Antwerpen med 3 520 kronor. Konferensdeltagarna utgjordes av två representanter från riksorganisationens ledning och 18 ledare. Vid konferensen utarbetades riktlin-

jer för det pedagogiska arbetet under de närmaste åren och Unga Örnar hade på uppdrag av IFM utformat diskussioner och arbetsmaterial. För metodisk tillämpning anordnades i anslutning till konferensen ett läger med 900 deltagare. Från Sverige deltog 96 ungdomar.

Unga Örnars riksförbund, vilket är anslutet till International Falcon Movement, vars verksamhet syftar till att främja en utvecklande och personlighetsdanande fostran under ungdomens fritidsliv, åberopade i sin skrift att under senare år inom IFM förts ingående diskussioner rörande ungdomsarbets pedagogiska uppläggning, att rörelsen i växande omfattning förmått knyta kontakter med närbesläktade sammanslutningar i de nya afroasiatiska staterna och att i de metodikdiskussioner, som förts vid utarbetandet av ålders- och metodriktigt arbetsmaterial för demokratisk fostran, särskilt Sverige fått påtaga sig ett betydande ansvar, vilket ur ekonomisk synpunkt blivit allt svårare för förbundet att bära, samt att ifrågavarande kontakt över gränserna med ungdomsorganisationer i såväl de europeiska som utvecklingsländerna måste tillmätas ett nationellt intresse.

Ansökan, som av förbundet översänts till skolöverstyrelsen, tillstyrktes av denna under påpekande att rörelsen spelade en pedagogiskt betydelsefull roll för utformningen av sin internationella organisations arbete, att rörelsen påtagit sig stora kostnader för samarbetet i IFM i dess arbete för demokratisk fostran, att det begärda bidraget endast avsåg direkta resekostnader, att det åskade beloppet endast utgjorde en ringa del av förbundets kostnader i samband med det internationella arbetet, vilka under år 1961 uppginge till 43 000 kronor (organisationens hela årsomslutning uppgick till 230 000 kronor) samt att det vore svårt för organisationer, vilka till medlemmar hade barn, att genom medlemsavgifter skaffa sig inkomster och att förbundet i likhet med många andra ungdomsorganisationer arbetade under svår ekonomisk press.

Kungl. Maj:t biföll — på föredragning och hemställan av chefen för eklelesiastikdepartementet, statsrådet Edenman — i konseljbeslut den 16 februari 1962 förbundets hemställan.

I en den 5 oktober 1962 dagtecknad, påföljande dag till eklelesiastikdepartementet inkommen skrift hemställde Metodistkyrkans Ungdomsförbund om bidrag för deltagande i Metodistkyrkornas Ungdomsförbunds i Europa ungdomskonferens i London den 2—7 januari 1962 med 2/3 av beräknade kostnader för resa och uppehälle i London under sex dagar för nio delegater, eller med 4 260 kronor. I skriften framhöll förbundet att redan 1955 hållits en europeisk ungdomskonferens i Stuttgart, vilken haft stor betydelse för intimare samarbete och kontakt över gränserna och varvid erfarenheter från ungdomsarbete i de representerade länderna utbyts. Kontakt över gränserna vore enligt förbundet av stort värde när det gällde att bygga upp internationellt förtroende och samförstånd. Konferensen i Stuttgart hölls i en kyrka, som efter krigets förstörelse återuppbyggts till stor del genom medel, som insamlats i England av engelska metodistungdomar. Vid konferen-

sen beslöts att fortsatta konferenser skulle äga rum. Till konferensen i London hade Metodistkyrkans Ungdomsförbund i Sverige inbjudits att sända nio delegater, och förbundet ansåg det vara av största vikt att de kunde fylla denna kvot. Förbundet hade emellertid inga ekonomiska möjligheter att bekosta något av delegaternas utgifter, varför de delegater som skulle resa måste räkna med att själva svara för sina kostnader, vilket gjorde det ytterst svårt för förbundet att kunna rekrytera representativa delegater.

Kungl. Maj:t avslag — på föredragning och hemställan av t. f. chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet af Geijerstam — i konseljbeslut den 19 oktober 1962 förbundets hemställan.

Såväl Unga Örnars riksförbund som Metodistkyrkans Ungdomsförbund åtnjuter statsbidrag till utbildning av ungdomsledare, ungdomens fritidsverksamhet och instruktionsverksamhet inom ungdomsorganisationer, ehuru med olika belopp.

Det är, som utskottet vid upprepade tillfällen framhållit, av vikt att, innan ärendena föredragas hos Konungen i statsrådet, jämlikt 10 § regeringsformen nödiga upplysningar inhämtas från vederbörande ämbetsverk. Beträffande Metodistkyrkans Ungdomsförbunds hemställan synes emellertid med hänsyn till ärendets beskaffenhet enligt utskottets mening remiss ha kunnat underlätas. Vid avgörande av ärenden om statsbidrag till ungdomsorganisationer för medlemmars beivrande av konferenser utomlands torde Kungl. Maj:t ägt rätt att i varje särskilt fall taga ställning till huruvida den aktuella ansökan om statsbidrag bör bifallas eller icke. Med hänsyn till vad sålunda anförts har utskottet avslagit ett inom utskottet framställt yrkande i ärendet om tillkännagivande utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från f ö r s t a kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson**, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Georg Pettersson*, Dahl, Källqvist, fröken Stenberg* och herr Palm; samt

från a n d r a kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Larsson i Borby**.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har herr *Källqvist* med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, herr *Sveningsson*, fröken *Stenberg*, herrar *von Friesen*, *Magnusson* i Tumhult, *Hammar* och *Braconier* anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

I en — — — (= utskottsmajoriteten, s. 27—29) — — — olika belopp.

Det är, som utskottet vid upprepade tillfällen framhållit, av vikt att, innan ärendena föredragas hos Konungen i statsrådet, jämlikt 10 § regeringsformen nödiga upplysningar inhämtas från vederbörande ämbetsverk. Innan ärendet om bidrag till Metodistkyrkans Ungdomsförbund föredrogs i statsrådet hade följaktligen av chefen för ecklesiastikdepartementet yttrande över ansökan bort inhämtas genom remiss till någon ämbetsmyndighet, exempelvis skolöverstyrelsen. Enligt utskottets mening hade ett sådant remissyttrande i förevarande ärende kunnat avsevärt förbättra förbundets möjlighet att vid föredragningen hos Konungen i statsrådet vinna bifall till sin hemställan. Under alla förhållanden anser utskottet att då de båda ifrågasvarande ungdomsorganisationerna är i stort sett likartade, sålunda åtnjuter båda statsbidrag för samma ändamål, och då syftet med konferenserna i Antwerpen och London varit i huvudsak lika — nämligen att åstadkomma kontakt över gränserna — ärendena om bidrag för beivrande av konferenserna hade bort få en ensartad bedömning. Sålunda hade även Metodistkyrkans Ungdomsförbund bort tillerkännas bidrag för sina beräknade kostnader för konferensen i London eller del av dessa.

Vad sålunda förekommit vid handläggningen av ärendet om statsbidrag åt Metodistkyrkans Ungdomsförbund till täckande av kostnader för deltagande i en ungdomskonferens i London år 1963 och sin uppfattning därom har utskottet funnit sig böra utan åberopande av § 107 regeringsformen för riksdagen

tillkännagiva.

VI

(Protokoll över jordbruksärenden den 14 december 1962, nr 51)

Rikets allmänna kartverk har enligt sin instruktion (senast ändrad 1961: SFS nr 406) till uppgift att upprätta, utgiva och vid behov revidera geografiskt grundade ekonomiska och topografiska kartor, fotokartor och över-siktsskator samt för krigsmakten erforderliga specialkartor av permanent natur. Tryckningen av kartorna har hitintills huvudsakligen skett på *Generalstabens litografiska anstalt*, ett tryckeri ägt av A. Börtzells Tryckeri-Aktiebolag och tillhörande Esseltekoncernen. Även försäljningen av kartorna har i allmänhet skett genom nämnda anstalt. Till grund för tryckningen och försäljningen av kartorna har legat avtal mellan staten (kartverket) och nämnda tryckeriaktiebolag. Avtalen har i regel inneburit ensamrätt för anstalten till tryckning, förläggande och försäljning av kartorna. Anstalten har varit skyldig att trycka och förlägga vissa editioner av kartorna samt försälja dem till allmänheten till fastställda priser även-som att erlægga royalty till kartverket för varje försäld karta. Statens inkomster av nämnda royalty uppgick år 1961 till ca 717 000 kronor på en totalförsäljning av i runt tal 2,5 miljoner kronor. Anstalten har själv bekostat halva tryckningskostnaden för nytgivna ekonomiska kartor och

hela tryckningskostnaden i övrigt samt har dessutom bl. a. varit skyldig att utan ersättning indraga förefintlig upplaga, när kartverket efter revidering av ett blad påkallat tryckning av ny upplaga.

Statens reproduktionsanstalt, som utvecklats ur en år 1913 inom lantmäteristyrelsen inrättad anstalt för reproduktion av lantmäterikartor, tryckte vid samma tid, 1961, förutom blankettryck samt böcker och tidskrifter m. m., merparten av lantmäteriets och det kommunala mätningstväsandets kartor samt sjökort. Anstaltens andel av det totala karttrycket var för ett tiotal år sedan ca 28 procent. Därefter har emellertid nämnda andel minskat för att vissa år ligga vid endast ca 15 procent. Anstalten var sedan 1921 organiserad som ett fristående statligt verk under lantmäteristyrelsens överinseende.

1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna föreslog i ett betänkande år 1956 (SOU 1956: 59), att statens reproduktionsanstalt skulle ombildas till aktiebolag. Företaget skulle därvid enligt utredningen kunna arbeta på likartade grunder som övriga företag inom branschen. Utredningen ansåg vidare, att företaget borde få möjlighet till arbetsuppgifter vid tryckning av de officiella kartorna.

I proposition 1961: 93 den 10 mars 1961 föreslog Kungl. Maj:t bl. a., att statens reproduktionsanstalt skulle ombildas till aktiebolag. I propositionen uttalade departementschefen:

Med hänsyn till reproduktionsanstaltens arbetsuppgifter och verksamhetsinriktning finner jag — liksom den enhälliga, av företrädare för skilda intressegrupper sammansatta kommittén för behandling av frågor rörande de statliga företagsformerna — att anstalten bör ombildas till statligt aktiebolag. Den nuvarande reproduktionsanstaltens verksamhet torde böra överföras på det nya bolaget den 1 juli 1962. Genom den förordade ändringen av företagsformen blir anstalten jämställd med de privata företag på marknaden som den har att konkurrera med. Den allmänna tryckeriverksamheten vid anstalten och det tidigare i dag beslutade förfarandet beträffande tryckningen liksom också i fråga om distributionen av de officiella kartorna motiverar att anstalten får ökade konkurrensmöjligheter. Jag vill i detta sammanhang erinra om företagsformsutredningens principuttalande i dess slutbetänkande, att bolagsformen synes framför allt böra väljas vid industriell och teknisk drift, där affärsverksamheten skall bedrivas på i stort sett samma villkor som i det enskilda näringslivet och i konkurrens med detta. Genom affärsdrift i bolagets form kommer vidare det statliga organet redovisningsmässigt och skattemässigt i samma ställning som ett privat företag.

I den bolagsordning för det nya statliga bolaget som Kungl. Maj:t skall fastställa bör angivas att detta har till ändamål att bedriva tryckeri- och förlagsverksamhet, innefattande även reproduktionsarbete i fråga om kartor. — — —

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att låta vidtaga de förberedelseåtgärder, som erfordras för reproduktionsanstaltens övergång till bolag den 1 juli 1962. Det är min avsikt att så snart riksdagen meddelat sitt principbeslut om bolagsbildningen föreslå Kungl. Maj:t att tillsätta en särskild arbetsgrupp med karaktär av interimsstyrelse för det blivande bolaget. Gruppen bör genomföra sådana undersökningar om bolagets inriktning i

fråga om skilda verksamhetsgrenar, om dessas lämpliga omfattning och om organisationen i stort ävensom sådana förhandlingar med bland annat berörda personalkategorier som bör vara avslutade innan bolaget träder i funktion. — — —

I propositionen föreslogs riksdagen bl. a. att

1) besluta att anstalten skulle per den 1 juli 1962 organiseras som ett statligt aktiebolag i huvudsaklig överensstämmelse med vad i propositionen angivits samt

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för att förbereda det nya bolagets bildande m. m.

Samma dag som propositionen avgavs förordnade Kungl. Maj:t, att samtliga mellan kartverket och innehavaren av generalstabens litografiska anstalt träffade avtal om tryckning och förlag av officiella kartor skulle uppsägas med giltighet från och med den 1 januari 1963. Nämnda dag bemyndigade Kungl. Maj:t också chefen för jordbruksdepartementet att tillkalla en förhandlingsdelegation med uppgift att inom jordbruksdepartementet — med utgångspunkt från att, från och med nämnda tidpunkt, förläggandet av de officiella kartorna skulle åvila staten, tryckningen av kartorna i princip skulle ske efter anbudsförfarande och distributionen av kartorna i fråga skulle ombesörjas inom den statliga sektorn — överlägga med berörda parter om de övergångsproblem, som kunde uppkomma till följd av avtalsuppsägningen samt att inkomma till Kungl. Maj:t med de förslag som överläggningarna ledde till.

Propositionen, 1961: 93, hänvisades till jordbruksutskottet, som i utlåtande 1961: 25 uttalade bl. a.:

Då reproduktionsanstaltens tekniskt och industriellt inriktade verksamhet bedrivs i konkurrens med ett stort antal privata tryckeriföretag anser utskottet att anstalten bör ha samma företagsform som de konkurrerande företagen, nämligen aktiebolagsformen. Utskottet kan därför helt ansluta sig till de motiv för förändrad företagsform för anstalten som redovisats av 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna och föredragande departementschefen. En ombildning av reproduktionsanstalten till statligt aktiebolag bör ske den 1 juli 1962. Vad i propositionen anförts rörande bolagsordning för det nya bolaget samt aktiebrev och rösträtt för statens aktier å bolagsstämma m. m. föranleder ingen erinran från utskottets sida. — — — I enlighet med vad som uttalats i propositionen bör det ankomma på Kungl. Maj:t att låta vidtaga de förberedelseåtgärder, som erfordras för reproduktionsanstaltens övergång till bolag. Utskottet finner för sin del angeläget att, såsom i propositionen anvisas, en arbetsgrupp med karaktär av interimsstyrelse bildas för att genomföra sådana undersökningar om bolagets inriktning i fråga om skilda verksamhetsgrenar, om dessas lämpliga omfattning och om organisationen i stort ävensom sådana förhandlingar med bland annat berörda personalkategorier, som bör vara avslutade innan bolaget träder i funktion.

Utskottet hemställde om bifall till propositionen, vilken hemställan bifölls av båda kamrarna (rskr 211).

I statsverkspropositionen 1962 (I: 11 s. 320 p. 130, Rikets allmänna kartverk: Inlösen och tryckning av kartor) anförde departementschefen bl. a.:

Såsom anmäldes i prop. 1961:93 har Kungl. Maj:t den 10 mars 1961 bl. a. förordnat, att samtliga mellan kartverket och innehavaren av Generalstabens litografiska anstalt träffade avtal om tryckning och förlag av officiella kartor skall uppsägas. Samtidigt bemyndigandes chefen för jordbruksdepartementet tillkalla en förhandlingsdelegation med uppgift att — med utgångspunkt från att förläggandet av de officiella kartorna skall åvila staten, tryckningen av kartorna i princip skall ske efter anbudsförfarande och distributionen av kartorna ombesörjas av den statliga sektorn — överlägga med berörda parter om de övergångsproblem, som uppkom till följd av avtalsuppsägningen. Förhandlingsdelegationen, som antagit namnet 1961 års karttrycksdelegation, har med skrivelse den 20 juni 1961 överlämnat redogörelse rörande förda förhandlingar ävensom ett under förbehåll av Kungl. Maj:ts godkännande mellan å ena sidan delegationen och å andra sidan innehavaren av Generalstabens litografiska anstalt (GLA) träffat avtal i nyssnämnda ämne.

Avtalet innebär i huvudsak, att avtalen mellan kartverket och anstalten skall upphöra att gälla med utgången av 1962. Anstaltens lager av kartor m. m. skall övertagas av kronan mot erläggande den 15 januari 1963 av 2 800 000 kr., dock med avdrag för ersättning för vissa särtryck som övertages av anstalten, och den 15 januari 1964 av 500 000 kr. Under en övergångstid fram till den 15 september 1963 skall emellertid anstalten mot erläggande av ersättning enligt nu gällande avtal trycka, lagerhålla och försälja ekonomiska kartor, topografiska kartor i skalan 1 : 50 000, generalstabskartor m. m. — — —

Kungl. Maj:t har genom beslut den 30 juni 1961 för sin del godkänt avtalet ävensom med giltighet från i avtalet omfördälda tidpunkter förordnat dels att kartverket skall omhänderha förläggandet av de officiella kartorna, dels att tryckningen av kartorna skall ske efter anbudsförfarande, dels ock att distributionen och försäljningen av kartorna skall av kartverket anförtros det statliga aktiebolag, vartill statens reproduktionsanstalt den 1 juli 1962 skall ombildas. — — — Enligt avtalet mellan kronan och GLA skall kronan den 15 januari 1963 erlægga 2 800 000 kr. med avdrag för ersättning för att anstalten erhåller rätt att efter statens övertagande av förlaget av de officiella kartorna fortfarande sälja vissa särtryck med särskilt påtryck. Storleken av sistnämnda ersättning uppskattas till 150 000 kr.

Vad departementschefen anfört föränledde ingen erinran från utskottets sida (JoU utl. 1962: 1 s. 93).

I samma proposition (s. 388 p. 178) anmälde departementschefen, att den arbetsgrupp, som den 30 juni 1961 tillkallats, den 16 november samma år avgivit förslag rörande det beslutade nya bolagets behov av aktiekapital och rörlig kredit samt anmälde att arbetsgruppen såsom motiv för förslagen anfört bl. a.:

Beträffande bolagets framtida verksamhet hänvisar arbetsgruppen till uttalandena i prop. 1961:93 samt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1961 angående förläggandet, distributionen och försäljningen av de officiella kartorna m. m. Enligt detta skall distributionen och försäljningen av de officiella kartorna anförtros det nya bolaget. Beslutet innebär i och för sig en vidgning av det hittillsvarande verksamhetsområdet för statens reproduktionsanstalt (SRA) och föranleder vissa nyinvesteringar. I anslutning därtill bör även ske en vidgning av förlagsverksamheten och av insatsen

vid tryckningen av de officiella kartorna m. m. Samtidigt bör anstaltens kartredaktionella verksamhet utvidgas för att möjliggöra framställning av skilda slag av särtryck o. d. med utgångspunkt bl. a. från de officiella kartorna.

Departementschefen anförde för egen del bl. a., att han ej hade något att invända mot arbetsgruppens uttalanden rörande bolagets verksamhetsinriktning (s. 390). Departementschefen hemställde a) om bemyndigande för fullmäktige i riksgäldskontoret att för beredande av rörelsemedel tillhandahålla bolaget en rörlig kredit av 700 000 kr. samt b) om anvisande av ett investeringsanslag för aktieteckning i bolaget (1 600 000 kr.).

Jordbruksutskottet (utl. 1962: 1 s. 111—112) tillstyrkte, efter att ha refererat bl. a. departementschefens utlåtande om att han ej hade något att invända mot arbetsgruppens uttalanden rörande bolagets verksamhetsinriktning, vad departementschefen föreslagit; reservationer avgavs ej på denna punkt.

Riksdagen biföll vad utskottet i ovannämnda två punkter hemställt (rskr 1962: 9).

I skrivelse till Konungen den 16 november 1962 anförde chefen för Rikets allmänna kartverk bl. a. följande.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1961 förordnades

dels att rikets allmänna kartverk skulle omhänderha förläggandet av de officiella kartorna,

dels att tryckningen av kartorna skulle ske efter anbudsförfarande,

dels ock att distributionen och försäljningen av omförmälda kartor skulle av rikets allmänna kartverk anförtros det statliga aktiebolag, vartill statens reproduktionsanstalt den 1 juli 1962 skulle ombildas.

De angivna bestämmelserna skulle tillämpas fr. o. m. den 1/1 1963, varvid dock vissa undantag skulle ske längst t. o. m. den 15/9 1963.

Förenämnda beslut kan enligt ordalydelsen tolkas så att de innefattar även en reglering av vidareutnyttjandet av de officiella kartorna. Bland annat av de kommentarer 1961 års kartrycksdelegation gjort till det mellan delegationen såsom företrädare för kronan och A. Börtzells Tryckeri AB såsom innehavare av Generalstabens Litografiska Anstalt (GLA) ingångna avtalet kan emellertid även den uppfattningen göras gällande att vidareanvändningen av de officiella kartorna icke är reglerad. En tillämpning av den förstnämnda tolkningen skulle även leda till större praktiska olägenheter eftersom den tolkningen skulle innebära att anbud erfordrades även på allt särtryck samtidigt som distributionen vore förlagd till Svenska Reproduktions AB (SRA). — — — Det hittills använda systemet för de officiella kartornas tryckning, distribution och försäljning samt för deras vidare utnyttjande, vilket system kommer att avvecklas under år 1963, innebär i huvudsak följande.

Kartverket handhar genom anslag över driftsbudgeten de officiella kartornas framställning i koncept. Därutöver belastar ett tryckningsbidrag, motsvarande ungefär halva tryckningskostnaden för ekonomiska kartans första upplaga samt tryckningen av kartverkets egna förlagsprodukter kartverkets anslag. Övriga tryckningskostnader erläggs enligt avtal av GLA. Genom avtalet har anstalten också förbundit sig att hålla förlagskartor och förlagssärtryck från dessa kartor i förlag och försälja dem till priser, som kartverket fastställt. GLA erlägger enligt avtal en avgift (royalty) för varje

karta och särtryck som försålts. Genom avtal har GLA även erhållit rätt att framställa särtryck med särskilt påtryck samt att fastställa priser på dessa särtryck, dock med den inskränkningen att kartverkschefen äger rätt att påfordra ändring i ett av GLA fastställt pris. Enligt avtal har GLA även givits rätt att framställa tillfälliga särtryck. Ursprungligen fastställde GLA ensam priser på dessa särtryck. I samband med att kronans ensamrätt till de vid kartverket framställda kartorna genom lag den 14 december 1956 (nr 550) fastslogs upptogs också principerna för prissättningen av dessa särtryck till diskussion dels i uttalande av departementschefen i proposition 1956: 184, dels i utlåtande (nr 38) från första lagutskottet. I den vid utlåtandet av herrarnas Lodenius och Lindgren fogade reservationen, vilken reservation blev riksdagens beslut, uttalas bland annat följande.

»Såsom departementschefen framhåller avgöres icke genom den nu föreslagna ordningen under vilka former statsverket bör utnyttja sin ensamrätt. Detta kan liksom hittills ske genom att rätten mot vederlag överlåtes på enskilt företag, men även andra former kan tänkas. Departementschefen förmenar att frågan härom får prövas med utgångspunkt från vad som ur statsverkets synpunkt är lämpligast, därvid måste beaktas både ekonomiska och andra synpunkter, däribland självfallet också allmänhetens intresse av att goda kartreproduktioner tillhandahållas till rimliga priser. — Under utskottets behandling av detta ärende har från vissa håll uttalats fargågor för att kartkonsumenterna, därest de officiella kartorna göres till föremål för skydd enligt författarlagen och statsverkets rätt med ensamrätt överlåtes på anstalten, ej kommer att kunna snabbt och till rimlig kostnad erhålla för olika ändamål lämpliga kartreproduktioner. — — — Utskottet har närmast i tanke de behov av kartblad som föreligger för skolor och idrottsorganisationer. Det bör ej vara statsverket eller dess förläggare främmande att söka tillhandahålla karttryck även av enklare slag. Härigenom skulle såväl priser som leveranstider bättre kunna anpassas till de behov som föreligger. De intressen som nu berörts kan givetvis vinna beaktande på olika sätt. Utskottet anser icke påkallat att ingå närmare härpå utan vill i detta sammanhang endast uttala, att utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t vid sitt ställningstagande beträffande författarrättens utnyttjande ägnar nu angivna frågor stor uppmärksamhet och vidtager de åtgärder som erfordras för tillgodoseende av kartkonsumenternas berättigade intressen. — — —»

Vidare utnyttjandet av de officiella kartorna bör emellertid bedömas icke enbart med hänsyn till angelägenheten av att materialet på ett lämpligt sätt kommer till allmänhetens kännedom och användning. Med hänsyn till de betydande kostnaderna för de officiella kartornas framställning är det även påkallat att vidareutnyttjandet sker på sådant sätt att uppkommande vinster därav tillförs statsverket.

I »Betänkande med förslag till ordnande av det statliga karttrycket» (stencilerat 27/2 1961) anför de sakkunniga för utredning rörande det statliga karttrycket beträffande den ekonomiska analysen av gällande system bl. a. följande:

»Då avtalen sålunda ej lämnar tillräckligt underlag för en kostnadsanalys, har sakrevisionen i sin utredning efter bl. a. arbetsstudier utfört vissa detaljkostnadsberäkningar. — — —»

Med ledning härav uppskattar sakrevisionen att vinsten av en förlagsrörelse beträffande det civila statliga karttrycket skulle kunna uppgå till ca 150 000 kronor per år. Vinsten anses stiga, sedan sekretessreglerna mildrats i avseende å den ekonomiska kartan. Med hänsyn härtill och till vinst på tillfälliga särtryck och på produkter beträffande vilka GLA själv bidragit med något av kartinnehållet, räknar sakrevisionen med en total

vinst av ca 375 000 kronor å verksamheten med de officiella kartorna för civilt bruk.

Vid bedömning av frågan om allmän förlagspolitik för de officiella kartorna samt frågan om reglering av åligganden och befogenheter för kartverket och reproduktionsbolaget synes särskilt böra beaktas.

1) kartkonsumenternas intresse av att erhålla en god service med goda kartprodukter till rimliga priser,

2) statens intresse av att statsverkets resurser på de kartografiska och reproduktionstekniska områdena effektivt utnyttjas,

3) angelägenheten av att en i tillämpningen enkel regel skapas för SRA:s redovisning till kartverket av överskottet från försäljningen av produkter härrörande från den officiella kartverksamheten.

Med hänsyn till den betydande skattesubventionering som sker i den officiella kartframställningen, har kartkonsumenterna berättigade anspråk på att någon prisövervakande funktion uppehålls. Denna bör omfatta allt utnyttjande av materialet från den officiella kartläggningen. Som stöd härför kan åberopas vad som i det föregående anförts och godtagits av riksdagen i samband med att upphovsmannarätt tillerkändes statsverket för de kartor kartverket framställer. Möjligen kan den liksom hittills i avtalen med GLA göras något lättare i fråga om kartor med särskilt påtryck. Den prisövervakande funktionen och ansvaret härför bör ej delas. Den bör bibehållas vid kartverket, vilket såsom ett statligt verk med huvudansvar för rikets kartläggning har att tillvarata kartanvändarnas intressen på ett annat sätt än ett affärsdrivande bolag, även om detta är helt ägt av staten.

Med hänsyn till vad som i det föregående sagts bör SRA erhålla rätten att utnyttja de officiella kartorna för att framställa förlagssärtryck och tillfälliga särtryck med eller utan särskilt påtryck. I vissa fall måste emellertid tillstånd att använda kartorna kunna ges även till andra företag. — — —

Tillstånd att utnyttja de officiella kartorna bör sålunda även i fortsättningen kunna medges av kartverket i fråga om utnyttjande, som ej konkurrerar med vanlig kartanvändning, samt även i fråga om kartor, som SRA av lämplighetsskäl eller andra skäl anser sig böra avstå från att framställa.

Enligt kartverkets mening bör Kungl. Maj:ts beslut den 30/6 1961 leda till

att SRA fastställer försäljningspris på kartor eller särtryck med särskilt påtryck, när påtrycket framställts av SRA, vilka priser liksom tidigare skall meddelas kartverket, som skall äga påfordra ändring om anledning därtill föreligger,

att SRA ges rätten att trycka och försälja förlagssärtryck och tillfälliga särtryck både med och utan särskilt påtryck men att kartverket efter SRA:s hörande kan meddela annat tryckeri tillstånd att trycka vid tillfällen, då SRA:s leveranstider måste anses klart otillfredsställande, eller då detta erfordras av tryckeritekniska eller andra speciella skäl.

I huvudsak har detta system stöd i Kungl. Maj:ts beslut den 30/6 1961 samt i instruktionen för kartverket. De frågor som nu synes kräva Kungl. Maj:ts avgörande är dels SRA:s rätt att trycka och försälja särtryck, dels SRA:s rätt att bestämma försäljningspris på särtryck med särskilt påtryck, dels ock SRA:s redovisning till statsverket av ersättningen för överlämnade kartor och för rätten till deras vidareutnyttjande.

Kartverket hemställer därför att Kungl. Maj:t måtte utfärda kompletterande bestämmelser beträffande förlag och distribution av officiella kartor i enlighet med i det föregående angivna förslag.

Genom beslut den 14 december 1962, konseljärende nr 51, föreskrev Kungl. Maj:t med giltighet från och med den 1 januari 1963 tills vidare bland annat att Svenska Reproduktions Aktiebolaget (f. d. Statens reproduktionsanstalt) skulle ensamt äga rätt att med utnyttjande av de officiella kartorna och grundmaterialet till dem framställa, trycka och försälja förlagssärtryck, tillfälliga särtryck samt kartor eller särtryck med särskilt påtryck, dock att kartverket efter bolagets hörande kan meddela annat företag tillstånd att mot av kartverket fastställd ersättning framställa, trycka och försälja sådana särtryck och kartor när särskilda skäl därtill äro.

att kartverket på förslag av bolaget skall äga fastställa riktpriiser på förlagssärtryck och tillfälliga särtryck utan särskilt påtryck,

att bolaget skall äga fastställa riktpriiser på av bolaget framställda, här avsedda kartor eller särtryck med särskilt påtryck, varvid anmälan om åsatt pris skall göras till kartverket, samt

att kartverket och bolaget vid behandling av frågor rörande framställning och prissättning å tillfälliga särtryck samt särtryck och kartor med särskilt påtryck skola i tillämpliga delar iakttaga vad 1956 års riksdag (prop. 184; LU 38; rskr. 402) uttalat i ämnet.

I 1963 års statsverksproposition (1: 11 s. 316) hemställdes om ett förslagsanslag för budgetåret 1963/64 om 1 440 000 kr. under punkten Rikets allmänna kartverk: Inlösen och tryckning av kartor m. m.

Departementschefen anförde därom:

Från anslaget skall bestridas de kostnader för att överta vissa kartor, som kronan enligt den i statsverkspropositionen 1962 anmälda överenskommelsen med Generalstabens litografiska anstalt skall erlægga. Under budgetåret 1963/64 skall enligt avtalet erläggas slutlikvid med 500 000 kr. Vidare bör tryckningskostnaderna för de officiella kartorna, vilka i fortsättningen kommer att bestridas av kartverket, belasta förevarande anslag. I enlighet med kartverkets yrkande bör härför och för det tryckningsbidrag beträffande ekonomiska kartor, som intill dess förläggandet slutligt övertas av kartverket skall utgå till anstalten, för nästa budgetår beräknas 900 000 kr. Slutligen bör från anslaget få tas i anspråk 40 000 kr. för omkostnader i anledning av att förläggandet av kartorna övertas av kartverket.

I likalydande motionerna I: 386 av herr *Lundström m. fl.* och II: 457 av herr *Bohman m. fl.* till 1963 års riksdag hemställdes, »att riksdagen i anledning av vad som förevar vid riksdagens beslut om ombildning av statens reproduktionsanstalt till aktiebolag i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala,

att tryckning av officiella kartor -- inklusive särtryck -- bör ske efter anbudsförfarande,

att Svenska Reproduktions AB bör drivas enligt samma grunder som gäller för fri företagsverksamhet, samt

att mellanhavandet mellan rikets allmänna kartverk och Svenska Reproduktions AB bör utformas så att möjlighet till fri konkurrens ej hämmas och ett fritt utnyttjande av de officiella kartorna ej onödigtvis kringskäres.»

Jordbruksutskottet, som behandlade förevarande motioner i sammanhang med IX huvudtiteln, (utl. 1963: 1 s. 103 p. 118) uttalade:

I anslutning till förevarande punkt har utskottet behandlat motionerna I: 386 och II: 457 angående Svenska Reproduktions Aktiebolagets verksamhet. Utskottet, som i anledning av motionerna inhämtat vissa upplysningar i ämnet, har med hänsyn till vad sålunda framkommit ej funnit motionerna påkalla någon riksdagens särskilda åtgärd. I detta sammanhang vill dock utskottet erinra om de uttalanden, som gjordes av 1956 års riksdag (L¹U 38; rskr 402) rörande tillhandahållandet av kartreproduktioner. Enligt utskottets mening bör dessa uttalanden, som bland annat innebar att allmänhetens och vissa organisationers behov av sådana reproduktioner av olika slag bör tillgodoses snabbt och billigt, i tillämpliga delar vara normerande för såväl bolagets som rikets allmänna kartverks befattning med ifrågasvarande verksamhet. Även i övrigt anser utskottet verksamheten böra bedrivas på ett ur samhällsekonomisk synpunkt ändamålsenligt sätt.

Utskottet tillstyrkte bifall till propositionen och avstyrkte motionerna.

Mot utlåtandet avgavs reservation av herr *Nils Hansson, m. fl.*, vilka ansåg att utskottet bort, i stället för att avstyrka motionerna, hemställa att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kända följande uttalande:

När riksdagen år 1961 på förslag av Kungl. Maj:t beslöt ombilda statens reproduktionsanstalt till aktiebolag, anslöt sig riksdagen också till departementschefens uttalande att bolagsformen valts därför att affärsverksamheten då kunde bedrivas på i stort sett samma villkor som i det enskilda näringslivet och i konkurrens med detta. Denna princip har redan nu frångåtts när det gäller Svenska Reproduktions AB (SRA) bl. a. genom Kungl. Maj:ts beslut den 14 december 1962 om ensamrätt för SRA att trycka och försälja s. k. särtryck. SRA:s särställning bestyrkes ytterligare av att det är rikets allmänna kartverk obetaget att efter SRA:s hörande mot ersättning ge annat företag tillstånd att framställa, trycka och försälja särtryck endast när särskilda skäl därtill äro. Som framhålles i motionerna I: 386 och II: 457 var riksdagens avsikt att SRA skulle utöva sin verksamhet i fri konkurrens med enskilda företag. Enär denna målsättning numera synes ha övergivits av Kungl. Maj:t finns anledning för riksdagen att i enlighet med de väckta motionerna göra ett bestämt uttalande i denna fråga. Sålunda anser utskottet att tryckning av officiella kartor — inklusive särtryck — bör ske efter anbudsförfarande, att Svenska Reproduktions AB bör drivas enligt samma grunder som gäller för fri företagsamhet samt att mellanhavandet mellan rikets allmänna kartverk och Svenska Reproduktions AB bör utformas så att möjlighet till fri konkurrens ej hämmas och ett fritt utnyttjande av de officiella kartorna ej onödigtvis kringskäres. Utskottet förordar sålunda bifall till förenämnda motioner.

Riksdagen biföll emellertid utskottets hemställan med 79 röster mot 43 i första och 125 röster mot 71 i andra kammaren.

I proposition 1961:93 angav departementschefen som skäl för en ombildning av statens reproduktionsanstalt till aktiebolag att anstalten genom den förordade ändringen av företagsform skulle bli jämställd med de privata företag på marknaden den hade att konkurrera med. Uttalandet

syftar uppenbarligen endast på ändringen till aktiebolagsform. Enbart ombildningen till aktiebolag medför emellertid naturligen icke att företaget även i andra hänseenden, såsom i fråga om tillgången på investeringsmedel och produktionsresurser i övrigt, uppnår jämställdhet med de konkurrerande företagen. Även övriga uttalanden av departementschefen angående verksamheten i det föreslagna bolaget synes hänföra sig till frågan om och motiven för att bolagsform borde väljas. Detta framstår också som naturligt i belysning av det faktum att departementschefen i samma proposition aviserade tillsättandet av en arbetsgrupp med uppgift bl. a. att genomföra undersökningar om bolagets inriktning i fråga om skilda verksamhetsgrenar. Ej heller jordbruksutskottets utlåtande (1961:25) synes innehålla något yttrande om bolagets framtida inriktning i fråga om skilda verksamhetsgrenar. I kammardebatterna berördes däremot frågan huruvida tryckningen av de officiella kartorna skulle bli föremål för anbudsförfarande. Något uttalande om att även tryckningen av särtryck skulle bli föremål för anbudsförfarande förekom dock icke. Ej heller i Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1961 om godkännande av det mellan kronan och Generalstabens litografiska anstalt upprättade avtalsförslaget angående upphörande av avtalen mellan kartverket och anstalten finnes något uttalande om anbudsförfarande i fråga om särtrycken. Departementschefens redogörelse därom under IX huvudtiteln i statsverkspropositionen följande år, I: 11 p. 138 år 1962, har dessutom utan erinran godkänts av riksdagen (rskr 9).

I samma huvudtitel nämnes emellertid särtrycken under en annan punkt, nämligen under punkten 178 (angående aktieteckning i det statliga aktiebolag, vartill reproduktionsanstalten skulle ombildas). Där redovisas det förslag den förutnämnda arbetsgruppen avgivit den 16 november 1961 om bolagets behov av aktiekapital etc. och anföres, att arbetsgruppen såsom motiv för förslaget anfört bl. a., att anstaltens kartredaktionella verksamhet bör utvidgas för att möjliggöra framställning av skilda slag av särtryck o. d. med utgångspunkt bl. a. från de officiella kartorna. Departementschefen uttalade, att han ej hade något att invända mot arbetsgruppens uttalanden rörande bolagets verksamhetsinriktning. Detta departementschefens uttalande föranledde ej erinran vare sig från jordbruksutskottets (utl. 1962: 1 s. 93) eller från riksdagens (rskr 9) sida.

Kungl. Maj:ts ovannämnda beslut den 14 december 1962, under nr 51, strider sålunda enligt utskottets mening icke mot av riksdagen antagna riktlinjer för bolagets verksamhet. Denna utskottets uppfattning bekräffas ytterligare av det faktum, att riksdagen med stor majoritet innevarande år avslagit ovannämnda reservationer till jordbruksutskottets utlåtande nr 1 år 1963.

Ett inom utskottet väckt yrkande om tillkännagivande i ärendet utan åberopande av § 107 regeringsformen har på grund av vad i det föregående anförts avslagits av utskottet.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Damström, herrar Sveningsson, Olsén, Kronstrand, Isacson, Dahl, Harald Pettersson* och Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Alemyr*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har herr *Isacson*, med instämmande av herrar *Sveningsson*, *Kronstrand*, *Magnusson* i Tumhult, *Hammar* och *Braconier* anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Rikets allmänna — — — (= utskottsmajoriteten, s. 30—38) — — — andra kammaren.

De ovan återgivna departementschefsuttalandena i proposition 1961:93 visar enligt utskottets mening att det med propositionen avsågs att det nya bolaget skulle få en med konkurrerande bolag likartad ställning och sålunda ej gynnas av monopolställning i fråga om tryckning av särtryck. Uttrycket de officiella kartorna måste naturligen omfatta även särtryck av dessa kartor, enär särtrycken upptager samma eller del av samma kartbild som återfinnes på de officiella kartorna samt framställningen av särtrycken sker med hjälp av originalbilden till den officiella kartan. Detta bestyrkes även därav att upphovsmannen till en karta har upphovsrätt även till särtryck av densamma. Då Kungl. Maj:t i förordnandet den 10 mars 1961 uttalar, att förhandlingsdelegationen skulle arbeta med utgångspunkt från bland annat att tryckningen av de officiella kartorna i princip skulle ske efter anbudsförfarande, har därmed utsagts även att tryckningen av särtryck skulle ske efter sådant förfarande. Nämnda förordnande har redovisats i proposition 1961:93 och utgör en förutsättning för ett överförande av karttrycket till reproduktionsanstalten. Det kan därför enligt utskottets mening icke rimligen vara föremål för någon tvekan att ett antagande om att även tryckningen av särtryck skulle ske efter anbudsförfarande utgjorde en förutsättning för riksdagens bifall till propositionen. Vid propositionens behandling i kamrarna framhölls även av dåvarande chefen för jordbruksdepartementet, att tryckningen komme att bli föremål för anbudsförfarande. Riksdagens godkännande av uttalandet under de ovan anmärkta punkterna under nionde huvudtiteln i statsverkspropositionen 1962 kan ej heller, då det ju måste anses möjligt att det nya bolaget även vid ett anbudsförfarande skulle kunna erhålla uppdrag att trycka särtryck, anses innebära någon ändring i de antagna riktlinjerna för bolagets verksamhet. Naturligen innebär godkännandet än mindre att Svenska Reproduktions AB skulle kunna erhålla en faktisk ensamrätt på tryckningen av särtryck. Kungl. Maj:ts beslut den 14 de-

cember 1962, varigenom bolaget i praktiken tillerkänts sådan ensamrätt står således i strid med av riksdagen antagna riktlinjer för bolagets verksamhet, och statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har därför genom sin tillstyrkan av beslutet förfarit felaktigt.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning därom har utskottet funnit sig böra utan åberopande av § 107 regeringsformen för riksdagen

tillkännagiva.

VII

(Protokoll över inrikesärenden den 9 mars 1962, nr 21)

Vid sin granskning av statsrådsprotokollen över inrikesärenden har utskottet bl. a. ägnat uppmärksamhet åt behandlingen av ärenden om ändringar i landstingskommunernas indelning i valkretsar för val av landstingsmän. Endast vid bedömningen av ett av dessa ärenden har skiljaktiga meningar förekommit inom utskottet.

En redovisning av nämnda ärende, vilket angår Kalmar läns norra landstingskommun, bör lämpligen föregås av en kort redogörelse för den lagstiftning som gäller beträffande landstingskommuns indelning i valkretsar. Bestämmelser i detta ämne meddelas i 2 kap. av 1954 års landstingslag. Av betydelse för föreliggande ärende är 10, 11, 13 och 14 §§ samt till dem knutna motivuttalanden. Bestämmelserna ha följande lydelse:

10 §.

För val av landstingsmän indelas landstingskommunen i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett dess folkmängd, en landstingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

11 §.

Valkrets skall, efter vad i denna paragraf närmare angives, omfatta en eller flera kommuner. Vid indelning i valkretsar skall, med undantag varom i andra och fjärde styckena samt i 12 § förmåles, iakttagas att för varje valkrets komma att utses minst sju landstingsmän. Ej må utan särskilda skäl kommuner gemensamt utgöra en valkrets, där flera än tretton landstingsmän skola utses för kretsen.

Stad med mer än 20 000 invånare bildar egen valkrets, såvida ej särskilda skäl finnas att med staden sammanföra en eller flera andra kommuner till en valkrets. Stad med mindre folkmängd än nu sagts förenas med annan stad eller andra städer eller med angränsande landsbygd till en valkrets.

Såvitt angår landsbygden verkställs valkretsindelningen, där så lämpligen kan ske, efter domsaga eller tingslag. Annan valkrets än den, vari två eller flera städer ingå, skall såvitt möjligt så utformas, att den kan omslutas med en sammanhängande gränslinje.

Då särskilda skäl äro därtill, må område med mindre invånarantal än ovan sägs utgöra valkrets. Sådan valkrets skall dock hava mer än 15 000 invånare.

13 §.

Indelningen i valkretsar jämte det antal landstingsmän, som skall utses för varje valkrets, bestämmas av landstinget efter de i 10—12 §§ angivna grunderna. Förslag till omförmälda indelning skall till landstinget avgivas av länsstyrelsen, sedan kommunerna beretts tillfälle att yttra sig.

Beslut om indelning i valkretsar skall för att vinna bindande kraft underställas Konungens prövning och fastställelse.

14 §.

Bliva de förhållanden, vilka legat till grund för landstingets beslut enligt 13 §, så ändrade, att jämkning däri påkallas till följd av stadgandena i 10—12 §§, eller finnes eljest sådan jämkning nödig, äger landstinget, på länsstyrelsens förslag eller efter inhämtande av dess yttrande, verkställa jämkningen; och skall, där ej sådant fall är för handen, som avses i 15 § första stycket och 16 § andra stycket, landstinget verkställa jämkningen vid lagtima möte året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Konungen så förordnar, vid urtima möte sist före april månads utgång det år valet förrättas.

Sin nuvarande lydelse erhöll 10 och 11 §§ genom lag 12 mars 1954 angående ändring i 1924 års landstingslag.

Till grund för de genomförda lagändringarna låg en den 5 februari 1954 avlåten proposition, nr 71, som i sin tur byggde på ett av 1950 års folkomröstnings- och valsätsutredning framlagt betänkande (SOU 1953: 25).

Reformen innebar, såvitt nu är av intresse, att folkmängden i valkretsar, vari landsbygd ingår, regelmässigt måste överstiga 25 000 invånare och icke såsom tidigare utgöra minst 20 000 invånare. För städernas del innebar lagändringen att stad med mer än 20 000 invånare i allmänhet skall utgöra en valkrets, medan motsvarande gräns förut varit minst 15 000 invånare.

Enligt 1924 års landstingslag hade ursprungligen gällt att stad med lägre invånarantal än nyss sagts blott om synnerliga skäl därtill föranledde kunde förenas med angränsande landsbygd till en valkrets. Denna bestämmelse ersattes år 1945 med en regel som gjorde dylik förening beroende av särskilda skäl. Någon motsvarighet till dessa regler, som gynnat bildandet av flerstadsvalkretsar, bibehölls ej 1954. De 1954 införda reglerna jämställde fullt ut möjligheterna att vid valkretsindelning sammanföra stad med upp till 20 000 invånare med annan stad eller med angränsande landsbygd. Enligt folkomröstnings- och valsätsutredningen innebar detta att det på landstingen överlåtits att efter prövning av samtliga i det särskilda fallet inverkan omständigheter välja den lösning som befanns lämpligast.

Om det i 11 § andra stycket landstingslagen angivna undantaget från huvudregeln att stad med mer än 20 000 invånare bildar egen valkrets sägs i motiven (SOU 1953: 25 s. 59; jfr prop. 71/1954 s. 55):

Emellertid torde speciella omständigheter i vissa fall kunna tala för att även en större stad får bilda valkrets tillsammans med ytterligare en eller flera kommuner. Härvid syftas särskilt på sådana ibland förekommande fall, där ett visst område — vilket icke i kommunalt avseende införlivats med den ifrågakvarande staden utan utgör särskild lands- eller stadskom-

mun — likväl i fråga om bebyggelse, förbindelser och arbetsliv nära sammanhänger med densamma. Om särskilda förhållanden av denna natur föreligger och det eljest befinnes lämpligt, bör därför enligt utredningens mening tillåtas att även en dylik större stad ingår i en av flera kommuner sammansatt valkrets.

Konstitutionsutskottet tillade (utl. 3/1954):

Enligt utskottets mening bör denna möjlighet kunna begagnas även t. ex. då en stad, som hittills inte utgjort egen valkrets, kommer att överskrida gränsen 20 000 och särskilda skäl finnes att trots detta låta staden förbli i sin gamla valkrets.

Rörande tillämpligheten av i 11 § fjärde stycket angivna undantag från eljest stadgade minimigränser för valkretsars folkmängdstal anförde departementschefen att viss hänsyn även kunde tagas till önskemål att bevara en bestående valkrets, som väljarna vid tidigare val vant sig vid att räkna med, särskilt om valkretsens invånarantal låge nära det i lagen föreskrivna minimumtalet. Sistnämnda synpunkt underströks också av konstitutionsutskottet. Utskottet tillade:

I vad den föreslagna undantagsregeln avser stad med ett invånarantal som överstiger 15 000 men icke 20 000, föranledes densamma, enligt vad utredningen anför, av att i några enstaka fall påtagliga svårigheter föreligga att anordna en lämplig valkretsindelning genom att låta en sådan stad ingå i en större valkrets. Sålunda finnes icke alltid annan stad, varmed ett sammanförande lämpligen kan ske, samtidigt som den omgivande landsbygden på grund av sin folkmängd och förhållandena i övrigt kan för sig utgöra en lämplig valkrets. I utredningens utkast A ha av sådana skäl i ett par fall dylika mindre städer upptagits såsom egna valkretsar. Dessutom ha enligt utkastet vissa städer med befolkningstal nära 20 000 och vilka kunna väntas mycket snart passera detta tal bibehållits såsom egna valkretsar. Utskottet ansluter sig till de principiella synpunkter som utredningen sålunda anlagt på denna fråga och vill särskilt understryka, att stad, som sedan förra valet passerat gränsen 15 000 invånare utan att uppnå 20 000 invånare, ej skall kunna göras till egen valkrets, såvida ej dess förenande med landsbygd eller annan stad skulle leda till uppenbara svårigheter vid länets valkretsindelning.

Rörande regeln i 11 § tredje stycket, att valkretsindelningen såvitt angår landsbygden, skall verkställas efter domsaga eller tingslag, *där så lämpligen kan ske*, är förarbetena föga upplysande. Före 1954 avsåg regeln även härad. Ursprungligen ersatte den ett före ikraftträdandet av 1924 års landstingslag gällande tvång att vid valkretsindelningen följa domsagoindelningen. Kommunalförfattningsakkunniga (SOU 1923: 18 s. 90) synes ha menat att den judiciella indelningens gränser såtillvida fortfarande skulle tillmätas betydelse som de »i första hand» borde läggas till grund för valkretsindelningen på landet, vilket dock inte betydde mer än att, om det inte lämpligen gick att följa dessa gränser, indelningen borde ske efter kommungränser. Folkomröstnings- och valsätsutredningen ansåg praktiska skäl tala för att en regel av detta innehåll bibehölls (SOU 1953: 25 s. 55). Denna uppfattning synes ha delats av departementschefen (prop. 71/1954 s. 60).

Enligt 13 § gällande landstingslag skall landstings beslut om valkretsindelning för att vinna bindande kraft underställas Konungens prövning och fastställelse. Av motiven till 14 § (SOU 1952: 48 s. 93) framgår att även beslut om jämkning är underställningspliktigt.

Sådan underställningsskyldighet fanns redan enligt 1924 års landstingslag. Dessförinnan hade sedan 1914 gällt att, om vid valkretsindelning eller jämkning i dylik indelning landstinget beslutat annat än länsstyrelsen föreslagit samt länsstyrelsen funnit beslutet därutinnan ej vara lagligen grundat, länsstyrelsen haft att hänskjuta frågan till Kungl. Maj:ts bestämmande. Beträffande valkretsindelningen hade år 1907 i samband med det proportionella valsättets införande genomgripande förändringar gjorts i tidigare gällande bestämmelser. Ursprungligen hade landstingen ensamma betrotts med uppgiften att med ledning av länsstyrelseförslag verkställa valkretsindelningen efter de i landstingsförordningen då införda nya grunderna.

Anledningen till att Kungl. Maj:t 1924 föreslog att underställningsskyldighet skulle införas var att möjlighet samtidigt öppnades för stad med mindre än 20 000 invånare att förenas med angränsande landsbygd till en valkrets. På grund av stadsrepresentationens fåtalighet i landstingen — i medeltal mindre än en femtedel — kunde inte ens bestämmelse om kvalificerad majoritet erbjuda tillfredsställande garanti mot att landsbygdsmajoriteterna missbrukade den nya valkretsregeln. En sådan garanti gav emellertid en regel om att landstingsbeslutet alltid skulle underställas Konungens prövning (prop. 188/1924 s. 50).

Konstitutionsutskottet (utl. 30/1924 s. 22, 27) ansåg sig inte kunna biträda förslaget om att mindre stad tillsammans med angränsande landsbygd skulle kunna utgöra valkrets och föreslog i samband därmed att Kungl. Maj:ts befogenhet att påverka valkretsindelningen skulle ha samma begränsade omfång som förut.

En stark minoritet inom utskottet ansåg visserligen att utskottet i allt väsentligt bort tillstyrka propositionen beträffande valkretsindelningen men ansåg ändå att det generella stadgandet om Konungens godkännande borde uteslutas.

Kamrarna fattade skiljaktiga beslut. I sitt av riksdagen godkända sammanjämningsmemorial (35/1924) föreslog konstitutionsutskottet bl. a. följande. Stad med minst 15 000 invånare skulle bilda egen valkrets. Mindre stad skulle visserligen kunna förenas med angränsande landsbygd till en valkrets men inte utan synnerliga skäl. Landstingsområdets kommuner skulle vidare beredas tillfälle att yttra sig i indelningsfrågor. För beslut om bildande av landsbygdsvalkrets med mindre folkmängd än 20 000 och stadsvalkrets med mindre än 15 000 invånare skulle krävas kvalificerad majoritet. I underställningsfrågan stannade utskottet för propositionsförslaget.

Såsom tidigare anmärkts mildrades 1945 villkoren för stads förening med angränsande landsbygd till gemensam valkrets för att senare helt försvinna beträffande stad med upp till 20 000 invånare. Kravet på kvalificerad majoritet för beslut om bildande av valkretsar med mindre folkmängd än 20 000 resp. 15 000 bortföll med ikraftträdandet av 1954 års landstingslag.

Härefter övergår utskottet till att redogöra för det till granskning föreliggande indelningsärendet.

Västerviks stad, som tidigare bildat valkrets tillsammans med Vimmerby, blev år 1950 egen valkrets inom Kalmar läns norra landstingsområde, sedan stadens invånarantal stigit över 15 000. Den 1 januari 1953 hade staden 16 133 invånare. Sedan fråga om ny valkretsindelning våren 1954 aktualiserats med anledning av de då ikraftträdande nya reglerna i ämnet föreslog länsstyrelsen i Kalmar län, sedan av hörda kommuner 9 uttalat sig för Västerviks bibehållande som egen valkrets och 4 för stadens förening med Tjusts domsaga, efter att ha återgivit vad konstitutionsutskottet ovan anfört rörande undantagsreglernas tillämplighet »med någon tvekan» att Västervik alltjämt skulle bilda egen valkrets. På tillstyrkan av förvaltningsutskottet och särskilda utskottet beslöt landstinget den 24 april 1954 enhälligt en valkretsindelning i enlighet med länsstyrelsens förslag. Detta beslut fastställde Kungl. Maj:t den 21 maj 1954.

Den 1 januari 1957 hade Västervik 17 076 invånare och den 1 januari 1961 18 193 invånare (1/1 1962: 18 513 invånare).

Inför 1958 års kommunalval skedde ingen ändring i för Kalmar läns norra landstingskommun gällande valkretsindelning. Den 5 juni 1961 fäste emellertid länsstyrelsen landstingets förvaltningsutskotts uppmärksamhet på att sedan 1954 dels invånarantalet i Tjusts domsaga nedgått under 30 000, vilket medförde en nedsättning av antalet landstingsmän från 8 till 7, dels Västerviks stad *i judiciellt hänseende* förenats med Tjusts domsaga. Ifrågasätts kunde då om inte dessa också skulle bilda *en* valkrets (jfr 11 § tredje stycket LtL). Om så skedde skulle antalet landstingsmän ytterligare reduceras med en ledamot, totalt alltså från 23 till 21.

Den 11 augusti 1961 beslöt förvaltningsutskottet med 4 röster mot 3 föreslå landstinget att någon ändring i valkretsindelningen ej skulle äga rum.

På förslag av finansutskottet beslöt emellertid landstinget den 5 oktober 1961 med 12 röster mot 11 att Tjusts domsaga och Västerviks stad skulle bilda en valkrets. I en till protokollet över landstingets beslut fogad reservation anfördes bl. a. att särskilda skäl förelåge att bibehålla nuvarande valkretsindelning, eftersom Västerviks stad sannolikt inom få år komme att ha mer än 20 000 invånare och därmed enligt landstingslagen skulle utgöra egen valkrets.

I valkretsindelningsfrågan hördes primärkommunerna. Av dessa förordade Västerviks stad och Överum, Gamleby och Gladhammar kommuner att rådande valkretsindelning bibehölls, medan Vimmerby stad och Uknadalen, Tjust-Eds, Lottahammar, Locknevi, Sevede och Vena kommuner samt Hultsfreds köping tillstyrkte ändring. Lönneberga kommun och Virserums köping avstod från att yttra sig.

I skrivelse den 13 januari 1962 till Kungl. Maj:t förklarade sig länsstyrelsen därefter icke ha något att erinra mot fastställelse av landstingets beslut.

Kungl. Maj:t fann i beslut den 9 mars 1962 på hemställan av föredragande departementschef, statsrådet Johansson, »med hänsyn till bestämmelserna i 11 § fjärde stycket LtL ej skäl fastställa landstingets underställda beslut».

Såsom framgått av det föregående har reglerna om landstingskommuns (landstingsområdes) indelning i valkretsar för val av landstingsman sedan 1924 års landstingslag antogs vid olika tillfällen ändrats. Därav följer att de principer som Kungl. Maj:t vid olika tidpunkter följt vid avgörandet av ärenden som rört fastställelse av landstingsbeslut om ändrad valkretsindelning ej är jämförbara.

Frekvensen av valkretsar som bestod av stad och angränsande landsbygd var länge mycket låg: 1930 3 valkretsar av 189, 1934 7 av 189, 1938 14 av 188 samt 1942, det sista året villkoret »synnerliga skäl» hade tillämpning, 19 av 189. Enligt vad som upplysts från inrikesdepartementet har det blott två gånger förekommit att Kungl. Maj:t vägrat fastställelse å landstingsbeslut om ändrad valkretsindelning. I båda dessa fall, som rörde Blekinge och Hallands landstingsområden, hade landstingen beslutat att flera smärre städer skulle förenas till valkretsar med angränsande landsbygd. Ärendena avgjordes den 28 januari 1938 (socialärendena nr 39 och 40). Fastställelsevägran motiverades med att synnerliga skäl ej förelåg. Bidragande orsak till utgången kan ha varit att landstingsbesluten kritiserats på denna grund i till Kungl. Maj:t ingångna skrivelser från invånare i landstingsområdena.

Efter 1945 års lagändringar ökades antalet av stad med angränsande landsbygd bestående valkretsar. Det utgjorde 1946 35 och 1950 46 av 193 valkretsar.

Före ikraftträdandet av 1954 års lagändringar gällde att undantag från stadgade minimigränser var tillåtna, där »normalt» valkretsbildande skulle vålla synnerliga olägenheter. Frekvensen av dylika undantag var alltid mycket låg.

Sammanfattningsvis kan sägas att undantagsreglerna för valkretsbildning under tiden före år 1954 tillämpades med stor varsamhet. Detta omdöme gäller såväl landstingen, å vilka det ankom att fatta de grundläggande besluten, som Kungl. Maj:t vid utövändet av fastställelseprövningen.

Efter 1954 års lagstiftning har av stad med angränsande landsbygd bestående valkretsar blivit betydligt vanligare än tidigare. 1954 utgjorde de 68 av 166 valkretsar och 1958 67 av 167 valkretsar.

Vad beträffar tillämpningen av den i 11 § 4 stycket LtL meddelade undantagsregeln kan noteras att antalet stadsvalkretsar med mellan 15 000 och 20 000 invånare 1954 och 1958 var 6 resp. 5 samt att antalet landsbygdsvalkretsar med högst 25 000 invånare 7 resp. 8. Framhållas må till sist att de godkända stadsvalkretsarnas folkmängd i några fall varit lägre än Västerviks folkmängd den 1 januari 1961.

Kungl. Maj:ts vägran att fastställa landstingets beslut om ändring av valkretsindelningen i Kalmar läns norra landstingskommun är såtillvida märklig, som det ej förut lärer ha inträffat att fastställelse vägrats på landstingsbeslut som följt de i lagstiftningen uppställda huvudreglerna för val-

kretsindelning. Däremot har det två gånger hänt att Kungl. Maj:t vägrat fastställa landstingsbeslut som inneburit tillämpning av en numera upphävd undantagsregel.

Att Kungl. Maj:t ej i andra fall än dessa gjort bruk av sin befogenhet att vägra fastställelse kan ha haft flera orsaker såsom hänsyn till de omständigheter som ursprungligen motiverade underställningsregelns införande samt till den kommunala självstyrelseprincipen. Den närmast till hands liggande förklaringen till hittillsvarande praxis vid avgörande av underställningsmål av förevarande slag är emellertid att de underställda besluten om valkretsindelning inte blott fyllt de formella krav lagstiftningen uppställt utan också i sakligt avseende varit välgrundade.

Huruvida det senare var fallet med det i förevarande ärende fattade landstingsbeslutet kan med skäl betvivlas. Västerviks stad hade alltsedan år 1950 utgjort egen valkrets. När de nya valkretsbestämmelserna år 1954 första gången skulle tillämpas hade ett enhälligt landsting beslutat att ingen ändring härutinnan skulle ske trots att stadens folkmängd vid denna tidpunkt endast obetydligt överskred den absoluta minimigränsen enligt den nya lagstiftningen. Inför 1958 års landstingsmannaval synes fråga om ändring i den hittillsvarande valkretsindelningen överhuvud ej ha aktualiserats.

Stadsbefolkningen hade under denna period varit i stark tillväxt. Vid ingången av år 1961 översteg invånarantalet 18 000. Staden hade därmed ostridigt uppnått en sådan folkmängd som konstitutionsutskottet i sitt av 1954 års riksdag godkända utlåtande förutsatte som villkor för tillämpning av den i 11 § fjärde stycket landstingslagen angivna undantagsregeln. Då landstinget detta år med knappast möjliga majoritet mot förvaltningsutskottets avstyrkande fattade beslut om ändrad valkretsindelning talade all sannolikhet för att staden inom få år på nytt skulle bilda egen valkrets. Valkretsindelningen hade då måst omprövas på nytt. Uppenbarligen skulle en sådan ordning ha vållat olägenhet för både valmyndigheter och väljare.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har utskottet avslagit ett inom utskottet framställt yrkande om tillkännagivande i ärendet utan återopande av § 107 regeringsformen.

Närvarande vid behandlingen av förevarande ärende:

från första kammaren: herrar Elmgren, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson**, Georg Pettersson*, Olsén, Kronstrand, Isacson**, Dahl, och Harald Pettersson; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, Andersson i Linköping, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier**, och Alemyr*.

* Ej närvarande vid justeringen.

** Avstod från att rösta vid ärendets avgörande och deltog ej i justeringen.

Av de i ärendets behandling deltagande medlemmarna av utskottet har herr *Larsson* i Luttra med instämmande av fru *Segerstedt Wiberg*, och herrar *Harald Pettersson, von Friesen, Magnusson* i Tumhult och *Hammar* anmält skiljaktig mening och ansett att utskottets utlåtande under förevarande punkt bort ha följande lydelse:

Vid sin — — — (= utskottsmajoriteten, s. 41—46) — — — januari 1961.

Den ovan lämnade redogörelsen för praxis i underställningsmål av förevarande slag visar att Kungl. Maj:t endast i sällsynta fall vägrat fastställelse av underställda landstingsbeslut. Såvitt känt är har sådan vägran blott två gånger förekommit. Dessa mål, som avgjordes för mer än tjugofem år sedan, gällde båda tillämpning av en numera upphävd, mycket restriktiv regel om sammanförande av mindre stad och angränsande landsbygd till gemensam valkrets. Det var denna undantagsregel som på sin tid föranledde införandet av underställningstvånget. Detta och vad som i övrigt förekom vid 1907, 1914 och 1924 års riksdagar gör sannolikt att underställningsregeln trots sin generella avfattning ursprungligen haft ett begränsat syfte nämligen att förebygga missbruk från landstingens sida av i landstingslagen meddelade undantagsregler beträffande bildande av valkretsar. Ingenting i förarbetena till de vid 1954 års riksdag genomförda lagändringarna eller till 1954 års landstingslag antyder att syftet med det bibehållna underställningsinstitutet skulle förändrats. Innan förevarande ärende avgjordes synes det över huvud aldrig ha ifrågasatts att vägra fastställelse på beslut om valkretsindelning som följt i landstingslagen uppställda huvudregler.

Det i förevarande ärende i laga ordning fattade landstingsbeslutet gav uttryck åt den kommunala självbestämmanderätt på området som statsmakterna vårdat sig om. Att beslutet fattats med knapp majoritet saknar i detta sammanhang betydelse. Det är visserligen sant att skäl kan anföras för att valkretsindelningen borde bibehållas såsom också blev fallet till följd av Kungl. Maj:ts beslut. För landstingsmajoritetens ståndpunkt kunde emellertid starka skäl andragas. Genom att Västerviks stad förlorat sin jurisdiktionsrätt fick 11 § 3 stycket landstingslagen aktualitet. Ett sammanförande av Västerviks stad med Tjusts domsaga till en valkrets skulle väl ha medfört en minskning i antalet landstingsmandat men i gengäld givit bättre utrymme för tillämpningen av den proportionella valmetoden inom en förstorad valkrets. Den omständigheten att Västerviks folkmängd snart kan väntas överstiga 20 000 betyder inte i och för sig att den nybildade valkretsen senare behövt brytas upp på nytt. 11 § andra stycket första satsen landstingslagen innehåller nämligen en undantagsregel som möjliggör bibehållande av en blandad valkrets även sedan stads folkmängd nått sådan storlek att staden enligt huvudregeln bildar egen valkrets. Det står klart att denna undantagsregel måste tillmätas större betydelse nu, då motsättningarna mellan stad och landsbygd är på väg att utjämnas och det på allvar överväges att låta de olika typerna av borgerliga primärkommuner ersättas med en enda.

Med hänsyn till anförda omständigheter anser utskottet att ifrågavarande landstingsbeslut om ändring av valkretsindelningen i Kalmar läns norra landstingskommun bort fastställas.

Vad sålunda förekommit och sin uppfattning härutinnan har utskottet funnit sig böra utan åberopande av § 107 regeringsformen för riksdagen tillkännagiva.

Stockholm den 2 maj 1963

På konstitutionsutskottets vägnar:

BENGT ELMGREN

Närvarande:

från första kammaren: herrar Elmgren, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Olsén, Kronstrand, Isacson, Dahl och Palm; samt

från andra kammaren: herrar Spångberg, von Friesen, Magnusson i Tumhult, Adamsson, Larsson i Luttra, Bengtsson i Halmstad, Nilsson i Östersund, Hammar, Braconier och Johansson i Trollhättan.